

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas
Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedra

MIRTIES BAUSMĖS SAMPRATOS KISMAS IR ETINIO PAGRINDIMO PROBLEMA ES

Profesinės etikos ir etikos audito programos magistro baigiamasis darbas

Autorius:

SMSPE19 gr. stud. Gintautas Venslovas

Vadovas:

doc. dr. Ernesta Molotokienė

Klaipėda, 2021

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

Gintautas Venslovas

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

„Mirties bausmės sampratos kismas ir etinio pagrindimo problema ES”

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

Gintautas Venslovas

(magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m.

Klaipėdos universiteto studijų procese.

Gintautas Venslovas

(magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

doc. dr. Ernesta Molotokienė

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, administratorius (sekretorius)

Baigiamasis darbas įregistruotas **Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedroje**

.....

(data) (katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, vedėjas

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

doc. dr. Ernesta Molotokienė

(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

.....

(įrašyti recenzento(ų) vardą, pavardę)

doc. dr. Ernesta Molotokienė

(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Venslovas G. Mirties bausmės sampratos kismas ir etinio pagrindimo problema Europos Sąjungoje (ES). Magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė: doc. dr. Ernesta Molotokienė. Klaipėdos universitetas, Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas, Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedra: Klaipėda, 2021. – 65 p. *Raktiniai žodžiai*: mirties bausmė, kismas, etinė problema, Europos sąjunga (ES).

Tyrimo aktualumas apibrėžia Europos Sąjungą, kuri tapo pirmaujančia regionine jėga, pažangoje link humaniškumo, kuriame nėra valstybės sankcionuotų teismų, kurie skiria mirties bausmę. ES įrodyta, atliekančioje svarbų vaidmenį 2007 m. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucijoje dėl mirties bausmės taikymo moratoriumo ir jos stiprinimo rezoliucijos 2008, 2010 ir 2012 m. ES indėlis į mirties bausmės panaikinimą yra atpažįstamas žmogaus teisių sėkmės istorija ir ji yra vienas iš regionų politikos aspektų, už kurį ES buvo apdovanota 2012 metų Nobelio premija. Tyrime keliama pagrindinė problema: nors ES mirties bausmė panaikinta, vis dėlto mirties sampratos kismo Vakarų kultūroje ir ES analizė atskleidžia, kad mirties bausmės legalizavimo klausimas išlieka aktualia bei stiprios etinės pozicijos reikalaujančia problema.

Darbo tikslas – atskleisti visuomenės požiūrio į mirties bausmės sampratos kismą priežastis bei pagrindinius klasikinių etinių teorijų principus, kuriais remiantis grindžiamas mirties bausmės taikymas arba jos prevencija. Akvinietis sako, kad tam tikros aplinkybės pakeičia blogą poelgį (nužudymą) į gerą poelgį (nužudymą, siekiant atitaisyti nužudyto asmens padarytą teisingumo pažeidimą, ir žmogų, kuris prarado savo natūralią vertę nužudydamas kitą). Dažniausias ir akivaizdžiausias argumentas prieš mirties bausmę yra tai, kad anksčiau ar vėliau nekalti žmonės bus nužudyti dėl teisingumo sistemos klaidų ar trūkumų. Remiantis klasikinių etinių teorijų pagrindu, jos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios, bet tuo pačiu ir atskiros. Jei utilitarizmo etika vadovaujasi daugumos naudai nuomone, tai deontologinė pirmiausia sprendžia vieno asmens problemas. Jei krikščionybė visiškai pasisako prieš bet kokią smurtą, bausmę, ar mirties bausmę, tai dorybių etika pasisako, jog doras žmogus, kuris yra ne tuo momentu doras, bet visą gyvenimą siekia ir eina tuo keliu, tai jam nekyla tokios mintys kaip kokia nors „blogybė“, kažkokio veiksmo padarymas kas nepriimtina dorybės ir teisės normoms.

Darbą sudaro įvadas, kuriame pristatomas temos aktualumas, ištirtumas Lietuvoje ir užsienyje, problema, tezė, objektas, tikslas, uždaviniai, tyrimo metodai. Dėstymo dalį sudaro 3 skyriai: 1. Mirties bausmės samprata; 2. Mirties bausmės sampratos kismas ES; 3. Mirties bausmės vertinimas skirtingais etikos klasifikavimo požiūriais. Darbe pateikiamos išvados, 2 paveikslai, 1 lentelė, 1 priedas ir 106 naudotos literatūros šaltiniai. Visą tai leidžia detaliau pažvelgti į tiriamąjį darbą.

SUMMARY

Venslovas G. "The Changing Concept of the Death Penalty and the Problem of Ethical Justification in the EU". Final master's thesis. Research adviser: doc. dr. Ernesta Molotokienė. Klaipėda University, Social Sciences and faculty of Humanity, Department of Philosophy, Art History and Communication: Klaipėda, 2021. – 65 p. Keywords: death penalty, alteration, ethical problem, European Union (EU).

The relevance of the study defines the European Union, which has become a leading regional force, in its progress towards humanity, without state-sanctioned courts that impose the death penalty. The EU has proven to play an important role in 2007. The United Nations General Assembly resolution on a moratorium on the use of the death penalty and its strengthening in 2008, 2010 and 2012. The EU's contribution to the abolition of the death penalty is a recognizable success story for human rights and is one of the aspects of regional policy for which the EU was awarded the 2012 Nobel prize. The study raises a key issue: although the death penalty has been abolished in the EU, the analysis of the concept of the death penalty in Western culture and the EU reveals that the issue of legalization of the death penalty remains relevant and requires a strong ethical approach.

The aim of the work is to reveal the reasons of the society's attitude to the concept of the death penalty and the main principles of classical ethical theories, on the basis of which the application of the death penalty or its prevention is based. Aquinas says that certain circumstances change bad deeds (murder) into good deeds (murder to make up for a wrongdoing committed by a murdered person and a person who has lost their natural value by killing another). The most common and obvious argument against the death penalty is that sooner or later innocent people will be killed for mistakes or shortcomings in the justice system. Based on classical ethical theories, they are closely related to each other, but at the same time separate. If the ethics of utilitarianism is guided by the opinion of the majority, then deontological first solves the problems of one person. If Christianity completely opposes any violence, punishment, or death penalty, then the ethics of virtue argues that a righteous person who is not righteous at that moment, but pursues and follows that path all his life, does not have such thoughts as any "evil", Doing something that is unacceptable to the norms of virtue and law.

The work consists of an introduction, which presents the relevance of the topic, research in Lithuania and abroad, problem, thesis, object, goals, tasks, research methods. The teaching part consists of 3 chapters: 1. The concept of the death penalty; 2. Changing the concept of the death penalty in the EU; 3. Evaluation of the death penalty from different approaches to ethical classification. The paper presents conclusions, 2 figures, 1 table, 1 appendix and 106 sources of used literature. All this allows for a detailed look at the research work.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Paveikslo pavadinimas	Puslapis
1 pav.	Mirties bausmės taikymas pasaulio valstybėse	17
2 pav.	Mirties bausmės taikymas Europoje	42

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Lentelės pavadinimas	Puslapis
1 lent.	Europos žemyne esančių valstybių mirties bausmės paskutinių egzekucijų ir panaikinimų datos	25

PRIEDŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Priedo pavadinimas	Puslapis
1 priedas	Mirties bausmės panaikinimas ES valstybėse	65

TURINYS

IVADAS	7
1. MIRTIES BAUSMĖS SAMPRATA	11
1.1. Mirties bausmės ištakos, reikšmė ir funkcijos Vakarų kultūroje	11
1.2. Mirties bausmės sampratos kismas ir teisinio reguliavimo problema.....	14
1.3. Filosofinė analizė argumentų <i>už</i> ir <i>prieš</i> mirties bausmę.....	18
2. MIRTIES BAUSMĖS SAMPRATOS KISMAS ES	21
2.1. Mirties bausmės kismo teisinio ir etinio reglamentavimo ES analizė	21
2.2. Mirties bausmės legalizavimo teisinės ir etinės problematikos raida Lietuvoje	33
2.3. Nuostatų dėl mirties bausmės legalizavimo radikalėjimas ES: priežastys ir perspektyvos.....	36
2.4. Mirties bausmės panaikinimas ES valstybėse.....	40
3. MIRTIES BAUSMĖS VERTINIMAS SKIRTINGAIS ETIKOS KLASIFIKAVIMO POŽIŪRIAIS	46
3.1. Mirties bausmės vertinimas <i>deontologinės</i> etikos požiūriu	46
3.2. Mirties bausmės vertinimas <i>utilitarizmo</i> etikos požiūriu	48
3.3. Mirties bausmės vertinimas <i>krikščioniškosios</i> etikos požiūriu	50
3.4. Mirties bausmės vertinimas <i>dorybių</i> etikos požiūriu	52
IŠVADOS.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	57
PRIEDAI.....	65

IVADAS

Temos aktualumas: Visi turintys pasekmes mirties bausmės pagrindimai, ypač orientuoti į žiaurumą ir denonsavimo motyvai, priklauso nuo prieštaringai vertinamų empirinių teiginių, kurie turi gilią ištaką (The Death penalty Archive, 2013). Didžioji dalis ginčų, susijusių su atgrasymo principu, daugybė empirinių tyrimų, kurie buvo atlikti remiantis statistinėmis analizėmis. Vis dėlto, kaip buvo pastebėta anksčiau, empiriniai teiginiai į atgrasymą orientuotų teorijų pavyzdžius yra derinami su moralės principais, kurie yra reikšmingas tų teiginių tvirtinimas, nors moralinės tezės orientuotos į mirties bausmės atgrasymo pagrindimą (EU Guidelines on the Death Penalty, 2013). Mirties bausmę sąlygoja tvirtos moralinės nuostatos, todėl mirties bausmė, iš esmės, nėra moraliai teisėta (Kramer, M., 2011). Dar XX amžiuje atsirado nuomonių priešprieša: Bonnie ir kt. (1990) straipsnyje kritikuoja etinius argumentus prieš kaltinamųjų ar pasmerktųjų kalinių teismo ekspertizę ir elgesį su kaliniais, kurie pripažinti neveiksniais mirties bausmės vykdymui, ir atsižvelgiama į plačios profesinės etikos susilaikymo poveikį teisinei sistemai. Straipsnyje daroma išvada, kad teismo ekspertų susilaikymo argumentai daugiausia grindžiami asmeniniais moraliniais skrupulais prieš mirties bausmę, o ne profesinės etikos principais, tačiau susilaikyti reikėtų etiškai, jei vertintojo skrupulai neleidžia pasireikšti objektyvumui. Straipsnyje teigiama, kad elgesys su nekompetentingais kaliniais, kurie, žinoma, nori gydymo, yra etiškai leidžiamas, tačiau elgesys, kurio vienintelis tikslas – paruošti kalinį mirties bausmei nėra etiškas (Bonnie R. J. ir kt., 1990). Etinis argumentas prieš dalyvavimą bylose turėtų būti atidžiai patikrintas. Visų pirma, sutinkama su požiūriu, kad susilaikymas yra etiškas ir privalomas visiems praktikams, ne tik tiems, kurie turi moralinių abejonių dėl mirties bausmės. Jei dėl kaltinamųjų neveiksnumo liudijantys gydytojai ir psichologai neįsitraukia į bylos nagrinėjimą, teisinei sistemai atimami įrodymai, kurie dažnai yra būtini sąžiningam ir patikimam administravimui įstatymu paremtose bylose. Tai itin nepatogu kaltinamųjų ar pasmerktųjų kalinių, siekiančių panaudoti tokius įrodymus nustatyti atleidimo nuo baudžiamosios bylos, atvejuose. Jei susilaikęs gydytojas ar psichologas dirba valstybėje, jo ar jos teisėtose teisėse gali atsirasti dėl to, ar atsisakymas dalyvauti yra pagrįstas pripažintame etiniame draudime arba yra įsišaknijęs asmeninėse normose prieš mirties bausmę: nors valstybei tikriausiai neleidžiama reikalauti neetiško elgesio kaip tęstinio profesinio įdarbinimo sąlygos, darbuotojas, atsisakantis vykdyti paskirtas pareigas dėl asmeninių priežasčių gali būti patrauktas atsakomybėn (Bonnie R. J. ir kt., 1990).

Nors paskutinė Europos Sąjungoje valstybė Latvija, kuri nuo 2012m. (žr. 1 priede, – 65 p.) nebetaiko mirties bausmės ir paskutinė jos įvykdyta mirties bausmė buvo 1996m., visuomenei dažnai kyla klausimas tai kas yra ar buvo ta mirties bausmė ir už ką ji buvo taikoma bei kaip keitėsi jos raida.

Ypatingai šis klausimas kyla pasipiktinusiai visuomenei kuri aršiausia vykstant protu nesuvokiamais neramumams savo ar kitose valstybėse. Ankstesniuose moksliniuose darbuose mirties bausmė buvo analizuojama per kriminologinę ir teisinę pusę, o šiame baigiamajame darbe mirties bausmė analizuojama per sampratos kismą, raidą ir klasikinių etinių teorijų filosofinį požiūrį.

Berns (1979) mirties bausmė patvirtina žmogaus orumą. Tas, kuris bausmę panaikina, žemina žmogaus orumą ir žemina visus dalyvaujančius procese. Šios konkuruojančios moralinės nuojautos parodo, kodėl diskusijos apie mirties bausmę greičiausiai tęsis tol, kol tęsis visuomenės gyvavimas. Pastangos sušvelninti šią nerimą keliančią bausmę, išsaugant teisės saugos orumą ir proceso teisėtumą, sukuria nesibaigiantį paradoksą ir prieštaravimų modelį (Berns N., 2009).

Itin aktualios kalinio gynybai pateiktos problemos, kai advokatai ir apeliaciniai teismai, atsisako sušvelninti bausmę. Šiomis aplinkybėmis atimama kaltinamojo ar kalinio prerogatyva, norint kontroliuoti teisminį procesą, kartais peržengiama, stengiantis išsaugoti įstatymo orumą. Advokato – kliento santykiai dažnai iškraipomi, o iš kalinio atimama esminė liekana į orumą, į kurią jis vis dar turi teisę. Profesionalams, kurie dalyvauja nuosprendžių skyrimo procese, vertina arba gydo pasmerktus kalinius, nėra lengva. Tokie iššūkiai lemia didelį šių specialistų segmentų susilaikymą nuo šių funkcijų atlikimo, todėl gali kilti pavojus teisinio proceso vientisumui (Yorke J., 2009).

Kaip mirties bausmės priešininkas Hood (2001) turi dvejopą nuomonę dėl susilaikymo mirties bausmės praktiniame aspekte. Jis teigia, jog norėtųsi sistemingo profesinio susilaikymo modelio, nes tai suteiktų matomą ir nuolatinę paradigmą. Kitu atveju, kaltinamųjų teisės gali būti rimtai pažeistos. Tai humaniškas prasmės ir esmės matymas, atskleidęs, jog bausmės skyrimo procesas turi būti struktūrizuotas, kad būtų atsižvelgta į įvairius faktorius, vienas iš jų moralė (European Parliament, 2004).

Taip pat ši vizija akivaizdi teismo draudime vykdyti egzekuciją kalinių, kurie negali suprasti bausmės pobūdžio ir tikslų. Kaip galima įgyvendinti šią viziją, jei psichinės sveikatos ekspertai atsisako pateikti nuomonę, kuri gali būti lemiama. Ne dažnai pripažįstama, kad viena iš teismų sistemos pasekmių yra emocinė našta, kurią neša tie, kurie administruoja mirties bausmės nuosprendžius: teisėjai, teisininkai ir psichinės sveikatos specialistai. Nors ši našta labiausiai tenka tiems, kuriems kyla didžiausių moralinių abejonių dėl mirties bausmės, retai kas, dalyvaudamas šiame procese rodo didelį entuziazmą. Prieita išvada, jog mirties bausmės socialinis naudingumas nėra vertas tos kainos, kurią sumoka teisės specialistai. Dažnai tie, kurie dalyvauja procese išlaiko savo profesinį orumą ir sąžinę, remdamiesi įstatymais (European Parliament Resolution, 1995).

Europos Sąjunga tapo pirmaujančia regionine jėga, pažangoje link humaniškumo, kuriame nėra valstybės sankcionuotų teismų nužudyme mirties bausmės forma. Tai įrodyta ES, atliekančioje svarbų

vaidmenį 2007 m. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucijoje dėl mirties bausmės taikymo moratoriumo ir jos stiprinimo rezoliucijos 2008, 2010 ir 2012 m. Šis straipsnis parodo, kad ES indėlis į mirties bausmės panaikinimą yra atpažįstamas žmogaus teisių sėkmės istorija ir ji yra vienas iš regionų politikos aspektų, už kurį ES buvo apdovanota 2012 metų Nobelio premija.

Temos ištirtumas Lietuvoje ir užsienyje: Daugiausia dėmesio mokslo teorijoje mirties bausmei skyrė R. Drakšas, kuris parengė kapitalų darbą. Taip pat reikšmingi ir kitų mokslininkų – V. Andriulio, A. Vaišvilos, K. Jovaišos, S. Katuokos, A. Dobrynino tyrinėjimai, kurie analizavo atskirus šios bausmės probleminius aspektus.

Šia tema darbą nagrinėjo Kuzminskaitė R. Mirties bausmės baudžiamieji – teisiniai ir kriminologiniai aspektai. Magistro darbas. Darbe analizavo mirties bausmės paskirtį, raidą, pasaulines tendencijas, reglamentavimą tarptautinėje teisėje, alternatyvos problematiką, nužudymu statistika, ištyrė prokurorų nuomonę.

Kitas darbas kurį analizavo, t. y. Jevgenija A., kuri nagrinėjo mirties paskyrimo ir taikymo praktika bei mirties bausmės alternatyvą: laisvės atėmimas iki gyvos galvos kaip bausmės forma Baltarusijos Respublikoje.

Taip pat Laučytė R. Prigimtinė teisė į gyvybę: eutanazijos ir mirties bausmės problematika. Magistro darbas. Darbe analizavo mirties bausmės sampratą, požymius, raidą pasaulyje, vertinimą moraliniu ir Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu.

Už sunkiausias žmogžudystės formas baudžiama mirtimi 37 Amerikos valstijose. Daugelis psichikos sveikatos specialistų dalyvauja šiame procese. Psichikos sveikatos specialistai, kurie moraliai priešinasi mirties bausmei gali atsisakyti vien dėl to atlikti teismo ekspertizinį kapitalo vertinimą kaltinamiesiems ar pasmerktiems kaliniams arba gydyti kalinius, kurie laikomi „neveiksniais vykdyti egzekuciją“. Argumentai dėl susilaikymo mirties bausmės procese taip pat formuluojami, atsižvelgiant į profesinę etiką (Treaty of Lisbon Amending the Treaty of EU, 2007). Berns N. (2009) straipsnyje tiriama, kaip ES formavo savo panaikinimo poziciją. Jame analizuojama regiono vidaus politikos pradžios raida Europos Parlamente, atmetant bausmę yra įpareigota kaip Sutarties nuostata, kuri virsta žmogaus teisių projekto sudėtine dalimi. ES suformulavo technines dvišales ir daugiašales iniciatyvas, kuriomis siekiama skatinti mirties bausmės panaikinimą visame pasaulyje. Visuomenės pastangose įgyvendinti mirties bausmę, dalyvauja psichikos specialistai ir kiti teisminio proceso profesionalai. Tačiau labiausiai tikėtina, kad psichinės sveikatos specialistai susilaiko nuo dalyvavimo nuosprendžių skyrimo procese ar pasmerktų kalinių objektyvaus psichikos vertinimo. Nors susilaikymas šiuose

kontekstuose nėra reikalaujamas, pagal profesinės etikos prielaidas, sąžiningas atskirų praktikų susilaikymas yra suprantamas ir vertas pagarbos (Badinter R., 2004).

Nors darbo tema buvo analizuojama įvairiais aspektais, konkrečiai mirties bausmės Europos Sąjungoje analizuojamų darbų nerasta, o taip pat ir jų etinio pagrindimo problema.

Tyrimo problema: Nors ES mirties bausmė panaikinta, vis dėlto mirties sampratos kismo Vakarų kultūroje ir ES analizė atskleidžia, kad mirties bausmės legalizavimo klausimas išlieka aktualia bei stiprios etinės pozicijos reikalaujančia problema.

Tezė: Mirties bausmės sampratos kismui ES stiprų poveikį daro konkrečiu metu dominuojančios etinės vertybės.

Tyrimo objektas: Mirties bausmės sampratos kismo ir etinio pagrindimo analizė ES

Tyrimo tikslas: Atskleisti visuomenės požiūrio į mirties bausmės sampratos kismą priežastis bei pagrindinius klasikinių etinių teorijų principus, kuriais remiantis grindžiamas mirties bausmės taikymas arba jos prevencija.

Darbo uždaviniai:

- Atskleisti mirties bausmės sampratos ir etinio pagrindo problemas Lietuvoje ir ES
- Išanalizuoti mirties bausmės kismą skirtingų laikotarpiu periodu ir įvertinti mirties bausmę klasikinių etinių teorijų principais.
- Išanalizuoti pagrindinius klasikinių etinių teorijų panašumus ir skirtumus, susijusius su požiūriu į mirties bausmę;

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė.

Darbo struktūra: Darbą sudaro santraukos (lietuvių ir anglų kalba), turinys, įvadas, 3 dėstymo dalys: 1. Mirties bausmės samprata; 2. Mirties bausmės sampratos kismas ES; 3. Mirties bausmės vertinimas skirtingais etikos klasifikavimo požiūriais; apibendrinimas, išvados ir literatūros sąrašas. Darbe pateikti 102 literatūros šaltiniai, 2 paveikslai, 1 lentelė ir 1 priedas.

1. MIRTIES BAUSMĖS SAMPRATA

1.1. Mirties bausmės ištakos, reikšmė ir funkcijos Vakarų kultūroje

Bausmė yra nepageidaujamo ar nemalonaus rezultato priskyrimas grupei ar asmeniui, kurį priskiria valdžios institucija, atsižvelgdama į baudžiamąją teisę, o baudžiamosios teisės paskirtis – atsakas į konkretų veiksma ar elgesį, kuris laikomas nepageidaujamu ar nepriimtiniu (Hugo A. B., 2010). Motyvai gali būti sąlygoti vengimo prisiimti atsakomybę, socialinės atitikties nustatymo atsisakymo (ypač privalomo ugdymo ar karinės drausmės kontekste), normų gynimo, apsisaugojimo nuo būsimos žalos (ypač nuo smurtinių nusikaltimų) (Stohr M., 2008).

Bausmė gali apimti baudą, nuobaudą ar areštą. Bausmę gali skirti vienas ar grupė asmenų, bausmė gali būti vykdoma oficialiai pagal įstatymų sistemą arba neoficialiai kitokio pobūdžio socialinėse aplinkose, pavyzdžiui, šeimoje (Mungan M., 2019). Negatyvios pasekmės, kurios nėra leidžiamos arba kurios taikomos nepažeidžiant taisyklių, nelaikomos bausme. Bausmės pagrindimas yra atpildas, atgrasymas, rehabilitacija ir neveiknumas. Paskutinis aspektas galėtų apimti tokias priemones kaip izoliacija, siekiant užkirsti kelią pažeidėjui užmegzti kontaktą su potencialiomis aukomis (Stohr, M., 2008).

Jei yra tik kai kurios sąlygos, įtrauktos į bausmės apibrėžimą, kiti apibūdinimai, išskyrus „bausmę“, gali būti laikomi tikslesniais. Žodis „bausmė“ vartojamas kaip metafora, tarsi kai boksininkas kovos metu patiria „bausmę“. Kitose situacijose už taisyklės pažeidimą gali būti atlyginta, todėl tokio atlygio gavimas natūraliai nėra bausmė. Galiausiai, norint, kad padariniai būtų laikomi bausme, turi būti įvykdyta taisyklių pažeidimo sąlyga (McAnany P. D., 2010).

Bausmės skiriasi savo griežtumo laipsniu ir gali apimti tokias sankcijas kaip papeikimai, privilegijų ar laisvės atėmimas, baudos, įkalinimas, ostrakizmas, skausmo sukėlimas ir mirties bausmė (Mungan M., 2019). Fizinės bausmės reiškia bausmes, kai pažeidėjui ketinama sukelti fizinį skausmą. Bausmės gali būti vertinamos kaip sąžiningos ar nesąžiningos, atsižvelgiant į jų abipusiškumo ir proporcingumo pobūdį. Bausmė gali būti neatsiejama socializacijos dalis, o baudimas už nepageidaujamą elgesį dažnai yra pedagogikos ar elgesio modifikavimo sistemos dalis, apimanti ir atlygį (Kendall D., 2009).

Įvairūs filosofai pateikė bausmės apibrėžimus. Sąlygos, kurios paprastai laikomos būtinomis tinkamai apibūdinti veiksma kaip bausmę, yra tokios (Stohr, M., 2008):

- tai nustato institucija;
- tai reiškia tam tikrą nuostolį tariamam pažeidėjui;

- tai yra atsakas į nusikaltimą;
- žmogus (ar kitas gyvūnas), kuriam padarytas nuostolis, turėtų būti laikomas bent kiek atsakingu už nusikaltimą;

Vienas iš bausmės matavimo standartų yra tai, kiek nusikaltimas veikia kitus ar visuomenę. Sukurti nusikaltimo sunkumo laipsnio matavimai. Nusikaltimas paprastai laikomas „didelio sunkumo“ nusikaltimu, o nusižengimas – ne (Lynch J. P., 1993). Yra daugybė priežasčių, kurios gali būti pateiktos, siekiant pagrįsti ar paaiškinti, kodėl kažkas turi būti nubaustas; čia laikomasi plačių tipišku, galbūt prieštaringu, pagrindimų. *Atgrasymas (prevencija)*. Dvi priežastys, pateisinančios bausmę, yra ta, kad tai priemonė užkirsti kelią žmonėms padaryti nusikaltimą – sulaikyti ankstesnius nusikaltėlius nuo pakartotinio nusikaltimo ir neleisti tiems, kurie galbūt svarsto padaryti nusikaltimą, nusikalsti (Mungan M., 2019). Ši bausmė yra pakankama, kad žmonės pasirinktų nedaryti nusikaltimo, o ne patirti bausmę. Siekiama atgrasyti visus bendruomenės narius nuo nusikaltimų. Kai kurie kriminologai teigia, kad dėl griežtesnės bausmės nuteistų už nusikaltimą skaičius nemažėja, ir daro išvadą, kad atgrasymas yra neveiksmingas (Miller M., 2009). Kiti kriminologai prieštarauja minėtai išvadai, teigdami, kad nors dauguma žmonių nežino tikslaus bausmės griežtumo, pavyzdžiui, ar bausmė už nužudymą yra 40 metų, ar visam gyvenimui, dauguma žmonių vis dar žino šiurkščius kontūrus, tokius kaip bausmės už ginkluotą apiplėšimą ar prievartinį išžaginimą yra daug griežtesnės už bausmes per greitą vairavimą ar netinkamą automobilio pastatymą (Hagan E., 2010).

Reabilitacija. Kai kurios bausmės apima darbą, siekiant reformuoti ir reabilituoti kaltininką, kad jis daugiau nepadarytų nusikaltimo. Tai skiriasi nuo atgrasymo, nes čia siekiama pakeisti pažeidėjo požiūrį į tai, ką jis padarė, ir priversti jį įsitikinti, kad jo elgesys buvo neteisingas (McAnany P., 2010).

Nedarbingumas ir visuomenės apsauga. Neveiknumas kaip bausmės pagrindimas nurodo pažeidėjo galimybę pašalinti tolesnius nusikaltimus. Įkalinimas atskiria pažeidėjus nuo bendruomenės, pavyzdžiui, Australija buvo ankstyvųjų britų nusikaltėlių išmetimo vieta. Tai buvo jų būdas pašalinti ar sumažinti nusikaltėlių galimybes įvykdyti tam tikrus nusikaltimus. Mirties bausmė tai daro nuolat (ir neatšaukiamai). Kai kuriose visuomenėse vogę žmonės buvo nubausti amputuojant rankas (McAnany P., 2010).

Atpildas. Atlyginamasis teisingumas. Nusikalstama veikla pažeidėjui paprastai yra naudinga, o nukentėjusiajam – nuostolis. Bausmė buvo pateisinama kaip atlygio teisingumo priemonė, kuria siekiama pabandyti subalansuoti bet kokią neteisingą pranašumą, įgytą užtikrinant, kad nusikaltėlis taip pat patiria nuostolių. Kartais vertinamas kaip „susilyginimo“ su neteisėtu asmeniu būdas – pažeidėjo kančios savaime vertinamos kaip norimas tikslas, net jei tai neturi atkuriamosios naudos aukai. Viena iš

priežasčių, kodėl visuomenės skyrė bausmes, yra sumažinti suvokiamą atsakomųjų „gatvės teisingumo“, kraujo nesantaikos ir budrumo poreikį (A new kind of criminal justice, 2009).

Restauravimas. Už nesunkius nusikaltimus bausmė gali būti tokia, kad pažeidėjas „ištaiso neteisingą elgesį“ arba atlygina aukai. Atkuriamojo teisingumo modeliuose aukos aktyviai dalyvauja procese su savo nusikaltėliais, kurie skatinami priimti atsakomybę už savo veiksmus, „atitaisyti padarytą žalą – atsiprašant, grąžinant pavogtus pinigus ar teikiant viešąjį darbą“. Atkuriamojo teisingumo požiūriu siekiama padėti nusikaltėliui išvengti būsimų nusikaltimų (A new kind of criminal justice, 2009).

Bausmę galima paaiškinti teigiamos prevencijos teorija, kai baudžiamosios justicijos sistema naudojama žmonėms mokyti, paaiškinti jiems kokios yra teisingos socialinės normos. Bausmė gali būti visuomenės priemonė viešai pareikšti, kad veiksmas yra nusikalstamas. Be to, kad jis moko žmones atsisakyti nepriimtino elgesio, jis atlieka dvigubą funkciją – užkerta nusikalstamai veiklai, stigmatizuojant nusikaltėlį. Tai kartais vadinama „išraiškina denonsavimo teorija“ (Theory, Sources, and Limitations of Criminal Law, 2011). Kai kurie švietimo ir denonsavimo modelio kritikai nurodo evoliucines problemas su mintimi, kad bausmės jausmas, kaip socialinio signalo sistema, atsirado, jei bausmė nebuvo veiksminga. Kritikai teigia, kad kai kurie asmenys, leidžiantys laiką ir energiją, baudami kitus, sukuria aplinkybes dar labiau nusikalstamumui šaknytis, nes sukelia agresiją nubaustajam, o priešastis nepakinta, kritikai pasisako už signalus, kurie galėtų virsti mažiau pavojingomis priemonėmis (Lilly R., ir kt. 2014).

Vieninga teorija. Vieninga bausmės teorija sujungia kelis baudžiamosios paskirties tikslus, tokius kaip atpildas, atgrasymas ir rehabilitacija, į vieną nuoseklų pagrindą. Užuoat reikalaujami bausmės, asmenys turėtų pasirinkti, kad jie dirba kartu kaip kažkokio platesnio tikslo, pavyzdžiui, teisių apsaugos, dalis (Brooks T., 2014).

Mirties bausmė yra galutinė, žiauri, nežmoniška ir žeminanti bausmė. Mirties bausmės vykdymo metodai (Johnson D., 2008):

- Galvos nukirtimas;
- Elektros smūgis;
- Pakorimas;
- Mirtina injekcija;
- Sušaudymas;

Mirties bausmė yra negrįžtama ir absoliuti bausmė tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu ir yra aukščiausia bausmės forma, nes nėra didesnės bausmės už mirties bausmę. Mirties bausmė dažniausiai

taikoma sunkiausių nusikaltimų atvejais, deja, daugeliui žmonių pasaulyje gresia mirties bausmė už absurdiškus nusikaltimus, tokius kaip politiniai ar religiniai įsitikinimai – netgi dėl ateizmo, seksualinės orientacijos ir kt., ir dažnai naudojami ypač žiaurūs metodai, tokie kaip galvos nukirtimas, užmėtymas akmenimis, mušimas, pakabinimas ir kt. Mirties bausmė yra viena iš galimų nusikaltėlio bausmių, kuri buvo suformuota prieš šimtus metų vykstant baudžiamosios sistemos plėtrai ir kuri turi savo vietą baudų sistemoje iki šių dienų, nors pirmasis mirties bausmės panaikinimas įvyko senovės Romoje. „Šioje dažnai labai sudėtingoje baudžiamųjų sankcijų sistemoje – mirties bausmė vaidino neabejotinai didžiausią bausmę ar absoliučią bausmę ir buvo traktuojama kaip išskirtinė bausmė“ (Kuchta J., Schelle K., 1982).

Apibendrinant galime teigti, jog yra bausmės kritikų, kurie teigia, kad bausmė, nukreipta į tyčinius veiksmus, verčia žmones nuslopinti savo sugebėjimą veikti tyčia. Šios nuomonės šalininkai teigia, kad dėl tokio tyčinio elgesio slopinimo žalingas elgesys išlieka, todėl bausmė tampa neproduktyvi. Šie žmonės siūlo, kad gebėjimas sąmoningai pasirinkti, turėtų būti vertinamas kaip tobulėjimo galimybių šaltinis, nurodydami, kad kompleksinis pažinimas yra evoliuciškai nenaudingas energijos švaistymas. Bausmė gali būti veiksminga sustabdant nepageidaujamą darbuotojų elgesį, pvz., vėlavimą, pravaikštas ar neatitinkamus darbo rezultatus. Tačiau bausmė nebūtinai sukelia darbuotojui norimą elgesį.

1.2. Mirties bausmės sampratos kismas ir teisinio reguliavimo problema

Valstybės įvykdo mirties bausmę ir nuteisia žmones už įvairius nusikaltimus – kartais už veiksmus, kurių nereikėtų kriminalizuoti. Kai kuriose šalyse tai gali būti skirta su narkotikais susijusiems nusikaltimams, kitose – tik su terorizmu susijusiems veiksams ir žmogžudystėms. Kai kurios šalys įvykdo mirties bausmę žmonėms, kurie yra jaunesni nei 18 metų, kai buvo įvykdytas nusikaltimas, kitos mirties bausmę taiko žmonėms, turintiems ir protinę negalią, o kitos šalys mirties bausmę taiko po nesąžiningų teismų – aiškiai pažeisdamos tarptautinę teisę ir standartus. Žmonės gali praleisti metus laukdami mirties bausmės, nežinodami, kada baigsis laikas, ar jie pamatys savo šeimas paskutinį kartą ar ne (Christov – Moore L., ir kt. 2014).

Amnestija prieštarauja mirties bausmei visais atvejais be išimties – neatsižvelgiant į tai, kas kaltinamas, nusikaltimo pobūdį, aplinkybes, kaltę, nekaltumą ar įvykdymo būdą. „Amnesty International“ mano, kad mirties bausmė pažeidžia žmogaus teises, ypač teisę į gyvybę ir teisę gyventi be kankinimų, žiauraus, nežmoniško – žeminančio elgesio ar baudimo. Abi teisės yra saugomos pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, kurią JT priėmė 1948 m. (Death Penalty, 2020).

Laikui bėgant tarptautinė bendruomenė priėmė keletą dokumentų, draudžiančių naudoti mirties bausmę, įskaitant (Death Penalty, 2020):

- Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (TPPTP) antrasis neprivalomas protokolas, kuriuo siekiama panaikinti mirties bausmę.
- Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 6 protokolas dėl mirties bausmės panaikinimo ir Europos žmogaus teisių konvencijos 13 protokolas dėl mirties bausmės panaikinimo bet kokiomis aplinkybėmis.
- Amerikos žmogaus teisių konvencijos protokolas dėl mirties bausmės panaikinimo.

Nors tarptautinė teisė sako, kad mirties bausmė turi būti taikoma tik sunkiausiems nusikaltimams, t. y. tyčiniam nužudymui, „Amnesty International“ mano, kad mirties bausmė niekada negali būti taikoma (Death penalty, 2020).

Nepilnamečių egzekucijos. Pagal tarptautinius žmogaus teisių įstatymus mirties bausmė už nusikaltimus, kuriuos įvykdė jaunesni nei 18 metų, yra draudžiami, tačiau kai kurios šalys vis dar nuteisia mirties bausme ir nužudo kaltinamuosius. Tokių egzekucijų yra nedaug, palyginti su bendru mirties bausmių skaičiumi, kurį kiekvienais metais užfiksuoja „Amnesty International“. Tačiau jų reikšmė viršija jų skaičių ir kelia abejonių vykdančiųjų valstybių išipareigojimui gerbti tarptautinę teisę. Nuo 1990 m. „Amnesty International“ užregistravo mažiausiai 149 vaikų nusikaltėlių egzekucijas 10 šalių: Kinijoje, Kongo Demokratinėje Respublikoje, Irane, Nigerijoje, Pakistane, Saudo Arabijoje, Pietų Sudane, Sudane, JAV ir Jemene. Kelios iš šių šalių pakeitė įstatymus, kad neįtrauktų šios praktikos. Iranas įvykdė mirties bausmę daugiau nei dvigubai vaikų nei kiti devynios šalys. Iranas nuo 1990 m. įvykdė mirties bausmę mažiausiai 99 vaikams (Godcharles B. D., ir kt. 2019).

2019 m. Labiausiai žinoma egzekucija įvyko Kinijoje, Irane, Saudo Arabijoje, Irake ir Egipte – tokia tvarka. Kinija išlieka geriausia pasaulio budele – tačiau tikras mirties bausmės taikymo mastas Kinijoje nėra žinomas, nes šie duomenys priskiriami valstybės paslapčiai; 2019 m. užfiksuotas bent 657 pasaulinis skaičius neįtraukia tūkstančių egzekucijų, kurios, manoma, įvykdytos Kinijoje. Išskyrus Kiniją, 86% visų praneštų egzekucijų įvyko tik keturiose šalyse – Irane, Saudo Arabijoje, Irake ir Egipte (Rozmann N., ir kt. 2019).

Egzekucijos per metus. „Amnesty International“ užregistravo mažiausiai 657 egzekucijas 20-yje šalių 2019 m., t. y. 5% mažiau, nei 2018 m. (mažiausiai 690 egzekucijų). Šis skaičius rodo mažiausią egzekucijų skaičių, kurį užfiksavo „Amnesty International“ per mažiausiai dešimtmetį (Death penalty, 2020).

Mirties bausmės per metus. „Amnesty International“ 2019 m. 56 šalyse užregistravo mažiausiai 2 307 mirties bausmes, t. y. skaičius šiek tiek sumažėjo nuo 2531, nurodytos 2018 m. mažiausiai 26 šalyse 604 žmonėms visame pasaulyje mirties bausmė skirta 2019 m. pabaigoje (Death penalty, 2020).

Priežastys panaikinti mirties bausmę (Blackmon S. M., ir kt. 2019):

Tai negrįžtamas procesas ir pasitaiko klaidų. Vykdytas yra galutinė, neatšaukiama bausmė: niekada negalima pašalinti mirties bausmės nekaltam asmeniui rizikos. Pavyzdžiui, nuo 1973 m. daugiau nei 160 į mirties bausmę JAV pasiųstų kalinių vėliau buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės arba paleisti iš mirties bausmės nekaltumo pagrindu. Kitiems buvo įvykdyta mirties bausmė, nepaisant rimtų abejonių dėl jų kaltės.

Tai neatbaido nuo nusikaltimų. Vykdančios šalys dažniausiai nurodo mirties bausmę kaip būdą atgrasyti žmones nuo nusikaltimų. Šis reikalavimas buvo ne kartą diskredituojamas ir nėra įrodymų, kad mirties bausmė būtų veiksmingesnė sumažinant nusikalstamumą, nei laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

Jis dažnai naudojamas iškreiptose teisingumo sistemose. Daugeliu atvejų, kuriuos užfiksavo „Amnesty International“, žmonės buvo nuteisti mirties bausme po to, kai jie buvo nuteisti per labai nesąžiningus teismo procesus, remiantis kankinimu pažeistais įrodymais ir esant nepakankamam teisiniam atstovavimui.

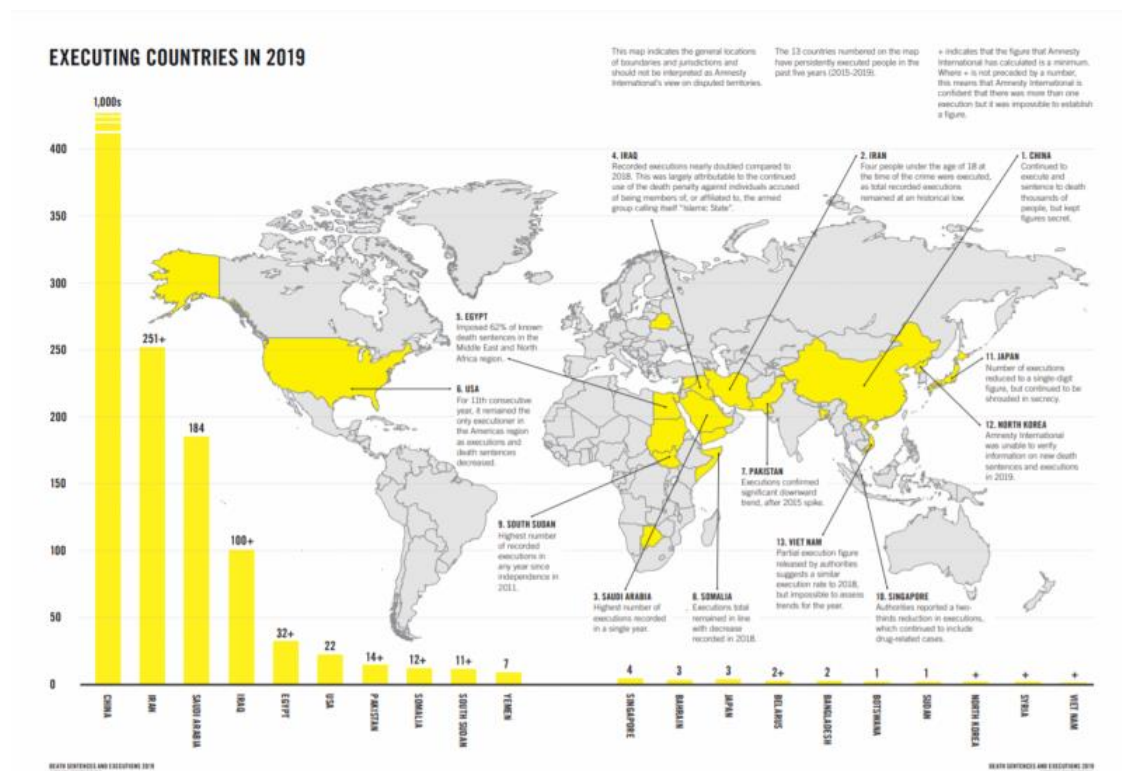
Kai kuriose šalyse mirties bausmės skiriamos kaip privaloma bausmė už tam tikrus nusikaltimus, o tai reiškia, kad teisėjai negali įvertinti nusikaltimo ar kaltinamojo aplinkybių prieš skirdami bausmę.

Tai yra diskriminacinis veiksnys. Mirties bausmės svoris neproporcingai tenka mažiau palankios socialinės ir ekonominės padėties asmenims ar rasinei, etninei ar religinei mažumai. Tai apima, pavyzdžiui, ribotą prieigą prie teisinio atstovavimo arba didesnę nepalankią padėtį patiriant baudžiamosios justicijos sistemą. Jis naudojamas kaip politinė priemonė. Kai kurių šalių, pavyzdžiui, Irano ir Sudano, valdžia naudoja mirties bausmę politiniams oponentams nubausti, jau 40 metų „Amnesty“ agitavo, kad visame pasaulyje būtų panaikinta mirties bausmė.

Tarptautinė nevyriausybinė organizacija stebi, kaip ją naudoja visos valstybės, kad atskleistų vyriausybes, kurios ir toliau taiko galutinę žiaurią, nežmonišką ir žeminančią bausmę ir atsako už jos naudojimą. Kasmet skelbiamoje ataskaitoje, kurioje pateikiami kiekvienos šalies skaičiai ir analizuojamos tendencijos, naujausia „Amnesty“ ataskaita „Mirties bausmės ir egzekucijos 2019“ buvo išleista 2020 m. balandžio mėn. (Death Penalty, 2020).

Organizacijos darbas priešintis mirties bausmei yra įvairus, įskaitant tikslinius, propagavimo ir kampanijomis paremtus projektus Afrikos, Azijos ir Ramiojo vandenyno, Amerikos ir Europos bei Centrinės Azijos regionuose; griežtinti nacionalinius ir tarptautinius standartus prieš jų naudojimą, be

kita ko, remiant JT Generalinės asamblėjos sėkmingą rezoliucijų dėl mirties bausmės taikymo moratoriumo priėmimą; ir spaudimą byloms, kurioms gresia neišvengiama egzekucija. Ši organizacija remia mirties bausmės panaikinimo judėjimo veiksmus ir stengiasi šią bausmę panaikinti nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu lygiu (Death Penalty, 2020).

1 pav. Mirties bausmės taikymas pasaulio valstybėse (šaltinis: Godcharles, B. et al., 2019). Prieiga per internetą: <https://deathpenaltyinfo.org/news/amnesty-international-report-confirmed-executions-and-death-sentences-continue-global-decline-but-secrecy-hinders-accurate-assessment-of-trends>.

Kai „Amnesty“ pradėjo savo darbą 1977 m., tik 16 šalių visiškai panaikino mirties bausmę. Šiandien šis skaičius išaugo iki 106 – daugiau nei pusė pasaulio šalių. Daugiau nei du trečdaliai yra įstatymų ar praktikos panaikinimo šalininkai. 106 šalys iki 2019 m. pabaigos visiškai panaikino mirties bausmę. 657 žmonių buvo įvykdyta mirties bausmė 2019 m. (išskyrus Kiniją) – Kinijoje 5 proc. mažiau, nei 2018 m. 1000 žmonių greičiausiai buvo įvykdyta mirties bausmė Kinijoje, tačiau šie skaičiai tebėra klasifikuojami ir jie slepiami (Godcharles B. D ir kt. 2019) (žr. pav.1).

Apibendrinus galime teigti, jog mirties bausmės taikymas visame pasaulyje mažėja, bet kai kuriose šalyse ji vis dar ginama įstatymo ir taikoma asmenims, bet ne visada teisingai, ypač anksčiau, daugelis asmenų būdavo nuteisiami mirties bausmei, o ją įvykdžius išsiaiškinama, jog asmuo nekaltas. Mirties

bausmės taikymui prieštarauja „Amnesty International“, kuri stengiasi užkirsti kelia mirties bausmės vykdymui visame pasaulyje.

1.3. Filosofinė analizė argumentų už ir prieš mirties bausmę

Mirties bausmė yra kerštas ir moraliai abejotina sąvoka. Kabbani (2018) mano, kad žmogaus gyvenimas yra vertingas. Kai kurie iš tų, kuriems skirta mirties bausmė, mano, kad žmogaus gyvybė yra tokia vertinga, kad net ir blogiausiams žudikams neturėtų būti atimta jų gyvenimo vertė. Jie mano, kad blogas nusikaltėlio elgesys negali sunaikinti nusikaltėlio gyvybės vertės, net jei jis ką nors nužudė. Kai kurie naikintojai taip toli nenuėina. Jie sako, kad gyvybė turėtų būti išsaugota, nebent yra labai rimta priežastis to nedaryti ir kad tie, kurie pasisako už mirties bausmę, turi pagrįsti savo poziciją. Kiekvienas turi neatimamą žmogaus teisę į gyvenimą, net ir tie, kurie įvykdo žmogžudystę; nuteisus asmenį mirties bausme ir ją įvykdžius, pažeidžiama ši teisė. Tai labai panašu į „gyvybės vertės“ argumentą, tačiau vertinama iš žmogaus teisių perspektyvos.

Kontrargumentas yra tas, kad asmuo savo veiksmais gali prarasti žmogaus teises, o žudikai – teisę į gyvybę. Kitas pavyzdys tai aiškiai parodys – asmuo praranda savo teisę į gyvybę, jei jis pradeda žmogžudišką išpuolį ir vienintelis būdas aukai išgelbėti savo gyvybę yra nužudyti užpuoliką (Sumegi, A., 2014).

Viduramžių filosofas ir teologas Tomas Akvinietis labai aiškiai tai pasakė: „<...> todėl, jei kuris nors žmogus yra pavojingas bendruomenei ir jį sugadina kokia nors nuodėmė, pagirtinas elgesys yra jo egzekucija, siekiant išsaugoti bendrą gerį ... Todėl nužudyti žmogų, kuris išlaiko savo natūralų vertingumą, iš tikrųjų yra blogis, nors gali būti pateisinama nužudyti nusidėjėlį, kaip ir žvėrį, nes, kaip pažymi Aristotelis, piktasis žmogus yra blogesnis už žvėrį ir žalingesnis”.

Akvinietais sako, kad tam tikros aplinkybės pakeičia blogą poelgį (nužudymą) į gerą poelgį (nužudymą, siekiant atitaisyti nužudyto asmens padarytą teisingumo pažeidimą, ir žmogų, kuris prarado savo natūralią vertę nužudydamas kitą). Dažniausias ir akivaizdžiausias argumentas prieš mirties bausmę yra tai, kad anksčiau ar vėliau nekalti žmonės bus nužudyti dėl teisingumo sistemos klaidų ar trūkumų (Stančienė D. M., 2001).

Camu ir Dostojevskis teigė, kad atpildas mirties bausmės atveju nebuvo teisingas, nes išankstinės nusikaltėlio kančios prieš egzekuciją tikriausiai nusvers numatomas jų nusikaltimo aukos kančias. Tahir (2007) teigia, kad atpildo argumentas yra ydingas, nes mirties bausmė numato „dvigubą bausmę”; egzekucijos ir ankstesnio laukimo, ir tai yra nusikaltimo neatitikimas. Daugelis nusikaltėlių labai ilgai

laukia mirties bausmės; JAV vidutiniškai laukiama 10 metų. Japonijoje kaltinamieji apie jų mirties bausmės momentus informuojami tik prieš kelias dienas. To rezultatas – kiekviena jų gyvenimo diena išgyvenama taip, lyg ji būtų paskutinė.

Mirties bausmė nėra taikoma retributyviai. Kai kurie teisininkai teigia, kad mirties bausmė, iš tikrųjų, nėra naudojama kaip atpildas už žmogžudystę. Kadangi mirties bausmė nėra taikoma retributyviai, nėra tikslinga naudoti atpildą mirties bausmei pateisinti. Šis argumentas neturėtų jokios vertės visuomenėje, nuosekliai taikančioje mirties bausmę tam tikrų rūšių žmogžudystėms (Kabbani S., 2018).

Pasak Lambert (2008) mirties bausmė nėra pakankamas atlygis. Kai kurie žmonės, tikintys atpildo sąvoka, prieštarauja mirties bausmei, nes mano, kad mirties bausmė nėra pakankamas atpildas. Jie teigia, kad įkalinimas iki gyvos galvos be galimybės lygtinai paleisti pažeidėją sukelia daug daugiau kančių nei neskausminga mirtis po trumpo įkalinimo laikotarpio.

Bausmė nusikaltėliams praneša, kad tai, ką jie padarė, yra neteisinga, ir suteikia jiems galimybę atsiprašyti ir reformuotis. Yra daug įvairių šios nuomonės variantų: auklėjamasis, komunikacinis, reabilitacinis – ir tarp jų yra svarbių skirtumų. Tačiau pagrindinė mintis yra ta, kad bausmė turėtų pažeidėjui padėti suprasti, ką jis padarė blogai, ir įkvėpti asmenį atgailauti bei reformuotis.

Mirties bausmės panaikinimo užuomazgos buvo paplitusios Europos istorijoje, tačiau reali tendencija prasidėjo tik nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos, kai žmogaus teisės tapo ypatingu prioritetu. Italijos karalystė panaikino mirties bausmę civiliams, priėmusi 1889 m. Zanardelli baudžiamąjį kodeksą, tačiau fašistai vėl ją įvedė 1930 m. Europos žmogaus teisių konvencija buvo priimta 1950 m., tačiau kai kurioms šalims prireikė daug metų ją ratifikuoti. Jungtinė Karalystė mirties bausmę už valstybės išdavystę išlaikė iki 1998 m., tačiau šį techninį pobūdį pakeitė absoliutus mirties bausmės draudimas. 1976 m. Williamas Joyce'as buvo paskutinis asmuo, nuteistas už valstybės išdavystę JK 1946 m. sausio 3 d. (Brooks T., 2012).

Mirties bausmės moratoriumas Rusijoje galioja nuo 2010 m. sausio 1 d., remiantis Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 19 d. sprendimu, mirties bausmė Rusijoje nebus taikoma niekada, jei asmuo išduoda valstybę. Konstitucinis Teismas taip pat išaiškino, kad sprendimas yra ne moratoriumo pratęsimas, o mirties bausmės panaikinimas, nes nebebus įmanoma jos praktiškai įgyvendinti. 2009 m. buvo pirmieji metai, kai niekam nebuvo įvykdyta mirties bausmė Europoje, tačiau 2010 m. kovo mėn. Baltarusija įvykdė mirties bausmę dviem paskutiniams žmonėms (Leigh P., 2010).

Europos Sąjunga jau seniai priešinosi mirties bausmei, palaikydama Europos konvenciją, o jos 2000 m. pagrindinių teisių chartija apėmė visišką mirties bausmės draudimą bet kokiomis aplinkybėmis.

Chartija tapo teisiškai privaloma Lisabonos sutartimi, kuri buvo visiškai ratifikuota ir įsigaliojo 2009 m. Gruodžio 1 d. (The Lisbon Treaty, 2010). Sutartyje taip pat numatyta nuostata, kad ES gali prisijungti prie Europos Tarybos ir prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos. ES aktyviai skatino panaikinimą visame pasaulyje ir propagavo Jungtinių Tautų mirties bausmės moratoriumą; tačiau kai kurios ES valstybės narės, tokios kaip Lenkija, priešinosi tokiems žingsniams. Vienintelė valstybė narė, įvykdžiusi egzekucijas Europoje, o ES ar EB narė yra Prancūzija, paskutinį kartą kalinį nušovė 1963 m., o paskutinį kartą nukirto galvą 1977 m. Mirties bausmė buvo panaikinta Prancūzijoje 1981 m. Visos kitos valstybės prieš įstodamos į ES bent jau savo didmiesčių Europos teritorijoje faktiškai panaikino mirties bausmę. Vėliau, 1977 m., Bermuduose, specialioje ES, kaip JK užjūrio teritorijoje, (po JK įstojimo į EB 1973 m.) buvo atlikti du pakorimai. Dėl vėlesnių panaikinimo datų vėliau prisijungusiose šalyse mirties bausmės buvo įvykdytos tose vietose, kurios dabar yra ES dalis. Naujausias pavyzdys yra Latvija, kuri 1996 metais sušaudė kalinį.

Europos Taryba mirties bausmės panaikinimą nustatė kaip būtiną narystės sąlygą. Todėl nuo 1997 m. organizacijos valstybių narių teritorijoje nevykdoma egzekucija. Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja ir toliau stebi mirties bausmės klausimą. Dabartinė parlamentinės asamblėjos mirties bausmės panaikinimo pagrindinė pranešėja yra Vokietijos parlamento narė Marina Schuster (PACE, 2013).

2. MIRTIES BAUSMĖS SAMPRATOS KISMAS ES

2.1. Mirties bausmės kismo teisinio ir etinio reglamentavimo ES analizė

Iki XXI amžiaus mirties bausmė buvo įprasta praktika daugelyje ES šalių. Nors visos šalys ją naudojo skirtingai, visuomet kilo ginčų dėl mirties bausmės etiškumo. Po ES susitarimo, daugelis ES šalių nustojo vykdyti egzekucijas, bet kitos šalys sąmoningai pasirinko tęsti egzekucijas (Navratilova J., 2010).

Mirties bausmės tema apima keletą perspektyvų: tiek politinių, tiek teisinių, taip pat etinių, moralinių ir filosofinių požiūrių. Tuo pačiu metu mirties bausmė yra išskirtinai prieštaringa tema, kuri yra viena iš labiausiai diskutuotinų etinėje ir teisinėje paradigmoje. Daugybė tarptautinių ir nevyriausybinių organizacijų kovoja už mirties bausmės panaikinimą. Daugelis ES valstybių panaikino mirties bausmę. Nepaisant to, kad daugelis tautų ir valstybių panaikino mirties bausmę bei paskelbė įsitikinimus, kad mirties bausmė priklauso praeičiai, vis dar yra nemažai valstybių, kuriose mirties bausmė vykdoma ir taikoma iki šiol (Hnidka R., 2016).

Istoriniame kontekste mirties bausmė buvo svarbi visuomenei, kaip simbolis, perspėjimas ir atgrasymas arba teisingumo ir atlyginimo jausmas. Tačiau dabartinę, modernią visuomenę paveikė kitokios vertybės, pradėta laikytis etikos, kai moralinės ir etinės vertybės turėtų reikšti daugiau nei tuščio teisingumo jausmas visoje ES. Baudžiamosios ir teisminės sistemos nėra nepriekaištingos ir tai jau yra pakankamai apgailėtina, kad institucijos pasmerkia nekaltą žmogų laisvės atėmimo bausme, tačiau mirties bausmė tokiam asmeniui tiesiog neturėtų būti įmanoma (Solanikova S., 2011).

Pirmieji nustatyti mirties bausmės įstatymai buvo sukurti dar XVIII amžiuje prieš Kristų. Babilono karaliaus Hammurabi kodekse, kuriame buvo kodifikuota mirties bausmė už 25 skirtingus nusikaltimus. Mirties bausmė taip pat buvo keturioliktojo amžiaus prieš Kristų hetitų kodekso dalis; septintojo amžiaus pr. Kr. Drakoniškame Atėnų kodekse, kuriame mirtis tapo vienintele bausme už visus nusikaltimus ir penktojo amžiaus prieš mūsų erą romėnų dvylikos tablečių įstatyme. Mirties bausmės buvo vykdomos tokiomis priemonėmis kaip nukryžiuavimas, paskandinimas, sumušimas iki mirties, gyvo asmens deginimas. Dešimtame amžiuje D. Britanijoje korimas tapo įprastu egzekucijos metodu. Kitame amžiuje Viljamas Užkariautojas neleido pakarti ar kitaip įvykdyti mirties bausmės už bet kokią nusikaltimą, išskyrus karo laikus. Ši mirties bausmės atsisakymo tendencija nesitęsė, nes XVI amžiuje, valdant Henrikui VIII, manoma, kad mirties bausmė buvo įvykdyta 72 000 žmonių. Kai kurie tuo metu paplitę egzekucijos būdai buvo apipilti asmenį verdančiu vandeniu, deginti ant laužo, pakarti, nukirsdinti,

ketivrcioti. Egzekucijos buvo vykdomos už tokius kapitalinius nusikaltimus kaip žydų slėpimas, neprisipažinimas ir išdavystė. Kapitalinių nusikaltimų skaičius Britanijoje ir toliau didėjo per ateinančius du šimtmečius iki 1700 m. Didžiojoje Britanijoje mirties bausmė buvo priskirta 222 nusikaltimams, įskaitant vagystę, medžių kirtimą ir apiplėšimą. Dėl griežtos mirties bausmės daugelis žiuri nepriimtu kaltinamųjų, jei nusikaltimas nebūtų rimtas. Tai paskatino Britanijos mirties bausmės reformas. 1823–1837 m. mirties bausmė buvo panaikinta už daugiau nei 100 iš 222 mirties nusikaltinimų (Randa L., 1997).

Įvairūs judėjimai siekia kelti žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartus. Žmogaus teisių reikalavimai šiandien keliami visame pasaulyje visų didžiųjų istorinių judėjimų už žmogaus laisvę, lygybę, solidarumą, įskaitant anglų, amerikiečių, prancūzų, rusų ir kitus. Žmogaus teisės ir laisvės skatina glaudų ryšį tarp pagarbos žmogaus orumui ir formuoja visas kitas vertybes. Žmogaus laisvė yra socialinė sąvoka, pripažįstanti individų orumą ir apibrėžiama kaip neigiama laisvė arba prievartos apribojimų nebuvimas. Kadangi laisvė iš prigimties yra vertinga ir vaidina svarbų vaidmenį žmogaus pažangoje, verta ją atidžiai išmatuoti. Žmogaus laisvės indeksas yra šaltinis, kuris gali padėti objektyviau stebėti laisvės ir kitų socialinių bei ekonominių reiškinių santykius, taip pat įvairių laisvės dimensijų sąveikos būdus (Human Freedom Index, 2019).

Žmogaus teisės yra teisės, kurias kiekvienas iš mūsų turi, nes paprasčiausiai egzistuoja žmogaus pavidale. Jų nesuteikia jokia valstybė. Šios visuotinės teisės yra būdingos visiems, neatsižvelgiant į tautybę, lytį, tautinę ar etninę kilmę, odos spalvą, religiją, kalbą ar bet kokią kitą statusą. Jie svyruoja nuo pagrindinės teisės į gyvybę iki tų, dėl kurių gyvenimas yra vertas gyvenimo, tokių kaip teisės į maistą, mokslą, darbą, sveikatą ir laisvę. 1948 m. JT Generalinės Asamblėjos priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (VŽTD) buvo pirmasis teisinis dokumentas, kuriame buvo nustatytos pagrindinės žmogaus teisės, kurios turi būti visuotinai saugomos. VŽTD, kuriam 2018 m. sukako 70 metų, ir toliau yra visų tarptautinių žmogaus teisių įstatymų pagrindas. 30 jos straipsnių pateikiami dabartinių ir būsimų žmogaus teisių konvencijų, sutarčių ir kitų teisinių dokumentų principai ir pagrindai. VŽTD kartu su dviem paktais – Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu (TPPTP) ir Tarptautiniu ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu (TESKTP) – sudaro Tarptautinį teisių įstatymą (Constitution of the World Health Organization, 2018).

Visuotinis ir neatimamas Žmogaus teisių visuotinio principas yra tarptautinės žmogaus teisių teisės kertinis akmuo. Tai reiškia, kad mes visi vienodai turime teisę į savo žmogiškąsias teises. Šis principas, kaip pirmą kartą pabrėžta VŽTD, kartojamas daugelyje tarptautinių žmogaus teisių konvencijų, deklaracijų ir rezoliucijų. Žmogaus teisės yra neatimamos. Jų nereikėtų atimti, išskyrus

konkrečias situacijas ir laikantis tinkamo proceso. Pavyzdžiui, teisė į laisvę gali būti apribota, jei asmuo teismo pripažintas kaltu dėl nusikaltimo. Visos žmogaus teisės yra nedalomos ir tarpusavyje susijusios. Tai reiškia, kad vienomis teisėmis negalima naudotis be kitų. Pavyzdžiui, pažanga įgyvendinant pilietines ir politines teises palengvina ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių įgyvendinimą. Panašiai pažeidus ekonomines, socialines ir kultūrines teises gali būti neigiamai paveiktos daugelis kitų teisių (Classification of digital health interventions, 2018).

UNICEF yra sakoma: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis”. Laisvė nuo diskriminacijos, nustatyta 2 straipsnyje, užtikrina šią lygybę. Diskriminavimo draudimas apima visus tarptautinius žmogaus teisių įstatymus. Šis principas yra visose pagrindinėse žmogaus teisių sutartyse. Joje taip pat pateikiama 2 pagrindinių dokumentų tema: Tarptautinė konvencija dėl visų rasinės diskriminacijos formų panaikinimo ir konvencija dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo. Tiek teisės, tiek pareigos visos valstybės yra ratifikavusios bent vieną iš 9 pagrindinių žmogaus teisių sutarčių, taip pat 1 iš 9 neprivalomų protokolų. 80% valstybių ratifikavo 4 ar daugiau. Tai reiškia, kad valstybės pagal tarptautinę teisę turi pareigų ir pareigų gerbti, saugoti bei vykdyti žmogaus teises. Pareiga gerbti reiškia, kad valstybės turi susilaikyti nuo kišimosi į žmogaus teises ar jų apribojimo. Pareiga apsaugoti reikalauja, kad valstybės saugotų asmenis ir grupes nuo žmogaus teisių pažeidimų. Pareiga įvykdyti reiškia, kad valstybės turi imtis teigiamų veiksmų, kad palengvintų naudojimąsi pagrindinėmis žmogaus teisėmis. Tuo tarpu, būdami individai, turėdami teisę į savo žmogaus teises, tačiau turėtume gerbti ir ginti kitų žmogaus teises.

Šiuolaikinė žmogaus teisių era gali būti siejama su kovomis, siekiant nutraukti vergiją, genocidą, diskriminaciją ir vyriausybės priespaudą. Žiaurumai Antrojo pasaulinio karo metu aiškiai parodė, kad ankstesnės pastangos apsaugoti asmens teises nuo vyriausybės pažeidimų buvo nepakankamos. Taip gimė Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (VŽTD) kaip dalis Jungtinių Tautų (JT) atsiradimo.

VŽTD buvo pirmasis tarptautinis dokumentas, kuriame buvo išdėstytos „pagrindinės pilietinės, politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, kuriomis turėtų naudotis visi žmonės”. Deklaraciją be prieštaravimo ratifikavo JT Generalinė asamblėja 1948 m. gruodžio 10 d.

Kai dokumentas buvo priimtas, jis nebuvo teisiškai įpareigojantis, nors turėjo didelį moralinį svorį. Siekdama suteikti VŽTD išvardytoms žmogaus teisėms teisinę galią, JT parengė dvi sutartis: Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą (TPPTP) ir Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą (TESKTP). Teisių pasidalijimas tarp šių dviejų sandorų yra dirbtinis, atspindintis visuotinę ideologinę takoskyrą Šaltojo karo metu. Nors politika neleido sukurti vieningos sutarties, abi sandoros yra tarpusavyje susijusios, o vienos pakto teisės yra būtinos kitoje esančioms teisėms įvykdyti. Kartu VŽTD,

TPPTP ir TESKTP yra žinomi kaip Tarptautinis žmogaus teisių įstatymas. Jose yra išsamus sąrašas žmogaus teisių, kurias vyriausybės turi gerbti, saugoti ir vykdyti.

Idėja, kad žmonės turėtų turėti pagrindinių teisių ir laisvių rinkinį, Didžiojoje Britanijoje turi gilią šaknį. Tarp svarbiausių teisės aktų Didžiojoje Britanijoje yra: 1215 m. „Magna Carta” Habeas Corpus aktas ir 1679 m. – 1689 m. – visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Dėl Antrojo pasaulinio karo žiaurumų žmogaus teisių apsauga tapo tarptautiniu prioritetu. Jungtinės Tautos buvo įkurtos 1945 m., kurios leido daugiau nei 50 valstybių narių prisidėti prie 1948 m. priimtų visuotinės žmogaus teisių deklaracijos. Tai buvo pirmas bandymas pasauliniu lygiu nustatyti pagrindines teises ir laisves, kuriomis dalijasi visi žmonės (Hatch, 1983).

Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK), Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (VŽTD) sudarė Europos žmogaus teisių konvencijos, priimtą 1950 m., pagrindą. Didžiosios Britanijos teisininkai atliko pagrindinį vaidmenį rengiant Europos žmogaus teisių konvenciją, o Winstonas Churchillis buvo labai į tai įtrauktas. Ši konvencija gina Europos Tarybai priklausančių šalių, įskaitant JK, žmonių teises. 1998 m. išleistas žmogaus teisių įstatymas. 1998 m. Žmogaus teisių įstatyme Europos žmogaus teisių konvencijoje nustatytos teisės tapo vidaus teisės dalimi. Žmogaus teisių įstatymas reiškia, kad Jungtinės Karalystės teismai gali nagrinėti žmogaus teisių bylas. Iki jo priėmimo žmonės turėjo pateikti skundą Europos žmogaus teisių teismui Strasbūre, Prancūzijoje (Self care for health, 2013).

Iš 49 nepriklausomų Europos valstybių, kurios yra JT narės arba turi JT stebėtojo statusą: 1 (2%), Baltarusija, palaiko mirties bausmę. Rusija, (2%) palaiko mirties bausmę, tačiau turi moratoriumą. 47 valstybės (96%) ją visiškai panaikino. Mirties bausmės panaikinimas yra išankstinė sąlyga norint patekti į Europos Sąjungą, kuri mirties bausmę laiko „žiauria ir nežmoniška” praktika ir „jokiu būdu nebuvo įrodyta, kad ji atgrasytų nuo nusikaltimų” (European External Action Service, 2020). Nuo 1999 m. Baltarusija yra vienintelė pripažinta šalis Europoje, vykdanči egzekucijas. 2009 ir 2015 metai buvo pirmieji dveji metai užfiksuoti istorijoje, kai Europoje nebuvo visiškai įvykdyta mirties bausmė. Ši šimtmetį mirties bausmę panaikino šios Europos šalys: Ukraina (2000), Malta (2000), Kipras (2002), Turkija (2004), Graikija (2004), Moldova (2005), Albanija (2007), Latvija (2012), Bosnija ir Hercegovina (2019) (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Europos žemyne esančių valstybių mirties bausmės paskutinių egzekucijų ir panaikinimų datos (sudaryta autoriaus remiantis šaltiniais; Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20050324105012/http://www.geocities.com/richard.clark32%40btinternet.com/europe.html> ir kt.)

Eil Nr.	Europos valstybės	ES narė	Paskutinė egzekucijos data	Panaikinimo data	Panaikinta konstitucijos data
1.	Airija	+	1954	1990	2001
2.	Albanija	-	1995	2007	2007
3.	Andora	-	1943	1990	1990
4.	Armėnija	-	1991	1998	1998
5.	Austrija	+	1950	1968	1968
6.	Azerbaidžanas	-	1993	1998	1998
7.	Baltarusija	-	2019	Mirties bausmė nėra panaikinta	
8.	Belgija	+	1950	1996	2005
9.	Bosnija ir Hercegovina	-	1975	1998	2019
10.	Bulgarija	+	1989	1998	1998
11.	Čekija	+	1989	1990	1990
12.	Danija	+	1950	1978	1993
13.	Didžioji Britanija	-	1964	1998	1998
14.	Estija	+	1991	1998	1998
15.	Graikija	+	1972	2001	2004
16.	Gruzija	-	1995	2006	2006
17.	Islandija	-	1944	1928	1995
18.	Ispanija	+	1975	1978	1995
19.	Italija	+	1947	1994	1994
20.	Kipras	+	1962	2002	2002
21.	Kroatija	+	1987	1991	1990/1991
22.	Latvija	+	1996	2012	2012
23.	Lenkija	+	1988	1997	1998
24.	Lichtenšteinas	-	1981	1989	1990
25.	Lietuva	+	1995	1998	1998
26.	Liuksemburgas	+	1949	1979	1979
27.	Malta	+	1943	2000	2000
28.	Moldova	-	1985	2005	2005
29.	Monakas	-	1847	1962	-
30.	Nyderlandai	+	1952	1982	1982
31.	Norvegija	-	1948	1979	-
32.	Portugalija	+	1846	1976	1976
33.	Prancūzija	+	1977	1981	2007
34.	Rumunija	+	1989	1989	1990
35.	Rusija	-	1999	Mirties bausmė nėra panaikinta/Moratoriumas	
36.	Serbija	-	1992	1995	2001
37.	Slovakija	+	1988	1990	1990/1993
38.	Slovėnija	+	1957	1989	1989/1991
39.	Suomija	+	1944	1972	1984
40.	Šiaurės Makedonija	-	1988	1991	1991
41.	Švedija	+	1910	1973	1973
42.	Šveicarija	-	1944	1992	1999
43.	Turkija	-	1984	2004	2004
44.	Ukraina	-	1997	2000	2000
45.	Vatikanas	-	1870	1969	-
46.	Vengrija	+	1988	1990	-
47.	Vokietija	+	1951/1981	1981/1987	1987

Airija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1954, mirties bausmė panaikinta 1990 m. Panaikinta už daugumą žmogžudysčių 1964 m. ir už likusius nusikaltimus 1990 m. Paskutiniai mirties nuosprendžiai priimti 1985 m., visi nuo 1954 m. pakeisti įkalinimu. 2001 m. Konstitucinis referendumas draudžia vėl pradėti veikti net ir nepaprastosios padėties metu (Duggan B., 2010).

Albanija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1995, mirties bausmė panaikinta 2007 metais. Remtasi EŽTK Protokolo Nr. 13 ratifikavimu, kuris įvyko 2007 m. vasario 6 d., įsigaliojo 2007 m. birželio 1 d. (Death penalty Ratification of international treaties, 2013).

Andora. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1943, mirties bausmė panaikinta 1990 metais. Konstitucija panaikino mirties bausmę 1990 metais (1943: Antoni Areny, the last executed in Andorra, 2014).

Armėnija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1991, mirties bausmė panaikinta 1998 metais. Konstitucija panaikino bausmę 1998 m. Paskutinė egzekucija, kai Armėnija buvo SSRS dalis, buvo 1991 m. Rugpjūčio 30 d. (Maia & Tsira, 2012).

Austrija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1950, mirties bausmė panaikinta 1968 metais. Panaikinta už žmogžudystę 1950 m. Visiškai panaikinta 1968 m. pagal Konstituciją (Second Optional Protocol).

Azerbaidžanas. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1993, mirties bausmė panaikinta 1998 metais (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Baltarusija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 2019, mirties bausmė nėra panaikinta. Šaudymas į pakaušį. Baltarusija vienintelė Europoje taiko mirties bausmę. Įstatymai leidžia mirties bausmę už agresijos veiksmus; užsienio valstybės ar tarptautinės organizacijos atstovo nužudymą, siekiant sukelti tarptautinę įtampą ar karą; tarptautinį terorizmą; genocidą; nusikaltimus žmonijos saugumui; nužudymus sunkinančiomis aplinkybėmis; terorizmą; teroro aktus; išdavystę, dėl kurios prarandama gyvybė; sąmokslą užvaldyti valdžią; sabotажą; policijos pareigūno nužudymą; pasienio patrulio nužudymą; masinio naikinimo ginklų naudojimą; karo įstatymų ir papročių pažeidimus. (Executions worldwide in June, 2019).

Belgija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1950, mirties bausmė panaikinta 1996 metais. Paskutinė mirties bausmė už bendrosios teisės nusikaltimus įvykdyta 1863 m. Paskutinė mirties bausmė už karo nusikaltimus įvykdyta 1950 m. Baudžiamuoju kodeksu panaikinta 1996 m. nuo 2005 m. Konstitucijoje (Belgian Constitution, 2005).

Bosnija ir Hercegovina. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1975, mirties bausmė panaikinta 1998 m. (už visus nusikaltimus Bosnijos ir Hercegovinos federacijoje ir už visus paprastus

nusikaltimus Serbijos Respublikoje) 2019 m. (už visus nusikaltimus Serbijos Respublikoje). Galutinė egzekucija dabartinėje Bosnijoje ir Hercegovinoje įvyko 1975 m., kai tuometinė Bosnijos ir Hercegovinos Socialistinė Respublika dar buvo viena iš sudedamųjų Jugoslavijos respublikų. 1998 m. ją panaikino Konstitucija, nors mirties bausmė liko ir Serbų Respublikos Konstitucijoje, kur ji buvo patvirtinta 11 straipsnyje, kuriame rašoma: „Žmogaus gyvenimas yra neliečiamas. Mirties bausmė gali būti paskelbta tik išimtinai už kapitalinius nusikaltimus“. Bosnijos ir Hercegovinos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. panaikino mirties bausmę Serbijos Respublikoje, todėl Bosnija ir Hercegovina praktiškai tapo paskutine valstybe Europoje, išskyrus Baltarusiją ir Rusiją, visiškai panaikinančią valstybę mirties bausmę visais jos teisės lygmenimis (Constitution of republika Srpska, 2019).

Bulgarija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1989, mirties bausmė panaikinta 1998 m. Paskutinė egzekucija Bulgarijoje įvyko 1989 m. lapkričio 4 d., likus kelioms dienoms iki Todoro Živkovo žlugimo, kuris paskelbė komunistinio režimo pabaigą. Tai buvo 14-asis metų nuteistojo kalinio sušaudymas (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Čekija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1989, mirties bausmė panaikinta 1990 m. Paskutinė egzekucija, kai dalis Čekoslovakijos buvo 1989 m. birželio mėn. Panaikinta po 1990 m. Aksominės revoliucijos Čekoslovakijos Konstitucijos pakeitimu. Nepriklausomybei 1993 m. sausio 1 d. Čekija tapo naująja valstybe (Liška ir kt., 2006).

Danija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1950, mirties bausmė panaikinta 1978 m. Paskutinė egzekucija už bendrosios teisės nusikaltimus 1892m. Paskutinė egzekucija už karo nusikaltimus 1950 m. Mirties bausmė buvo įvykdyta atgaline data 1945–50 už nusikaltimus, susijusius su Vokietijos okupacija Antrojo pasaulinio karo metais, panaikinta 1951 m. ir patvirtinta 1993 m. Panaši taisyklė galiojo ir 1952 m. – 1978 m. Civilinių bausmių įstatyme už karo nusikaltimus, padarytus ekstremaliomis aplinkybėmis (Andersen D., 2013).

Didžioji Britanija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1964, mirties bausmė panaikinta 1998 m. Paskutinė mirties bausmė Britanijos užjūrio teritorijoje įvyko Bermuduose 1977 m. Panaikinta už žmogžudystę 1969 m. Didžiojoje Britanijoje ir 1973 m. Šiaurės Airijoje. 1998 m. JK panaikinta už visus likusius nusikaltimus (išdavystes, piratavimą su smurtu ir nusikaltimus karinėje jurisdikcijoje). 2003 m. ratifikuota Europos konvencija, tryliktasis protokolais, patvirtinantis visišką panaikinimą (Engelhart K., 2014).

Estija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1991, mirties bausmė panaikinta 1998 m. Paskutinė egzekucija Estijoje įvyko 1991 m. rugsėjo 11 d., kai už žiaurų nusikaltimą kulka į pakaušį buvo nušautas Reinas Oruste (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Graikija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1972, mirties bausmė panaikinta 2001 m. Panaikinta 1994 m. (Įstatymas Nr. 2207/1994), išskyrus karo išdavystę karo metu; visiškai panaikinta 2001 m. konstitucijos pakeitimu, o Graikijos parlamentui pritarus, 2004 m. lapkričio mėn. ratifikavus Protokolą Nr. 13 dėl mirties bausmės panaikinimo bet kokiomis aplinkybėmis (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Gruzija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1995, mirties bausmė panaikinta 2006 m. Mirties bausmė buvo panaikinta už daugumą nusikaltimų 1997 m., tačiau konstitucijoje buvo nurodyta, kad Aukščiausiasis Teismas turi galią skirti mirties bausmę išskirtinai sunkiais „nusikaltimų gyvybei“ atvejais. 2006 m. gruodžio 27 d. Prezidentas Michailas Saakašvilis pasirašė įstatymą dėl naujos konstitucinės pataisos, kuria bet kokiomis aplinkybėmis būtų visiškai panaikinta mirties bausmė. Mirties bausmė Abchazijoje pasiskelbusi Abchazijos valstybė, į kurią pretenduoja Gruzija, vis dar išlaiko mirties bausmę už karo išdavystę, tačiau jai taikomas moratoriumas nuo 2007 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Islandija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1944, mirties bausmė panaikinta 1928 m. Paskutinė egzekucija įvyko 1830 m., kai Danijos kolonija. Panaikinta 1928 m., 1995 m. vienbalsiai balsavus Parlamentui, Konstitucija prieštaravo (Bragadottir, 2009).

Ispanija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1975, mirties bausmė panaikinta 1978 m. Konstitucijos panaikinta 1978 m., išskyrus karo laiko nusikaltimus. Panaikinta už visus nusikaltimus baudžiamojo kodekso 1995 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Italija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1947, mirties bausmė panaikinta 1994 m. 1786 m. lapkričio 30 d. Toskanos Didžioji Kunigaikštystė (tuometinė nepriklausomybė, dabar – Italijos dalis) tapo pirmąja valstybe šiuolaikinėje epochoje, visiškai panaikinusia mirties bausmę. Trumpai gyvenusi Romos Respublika 1849 m. vasario – liepos mėn. panaikino mirties bausmę, kol Prancūzijos kariuomenė ją nuvertė. 1861 m. susikūrus Italijos karalystei, visos valstybės, išskyrus Toskaną, leido mirties bausmę, kol 1889 m. ji buvo panaikinta iš baudžiamojo kodekso, nors ji buvo išlaikyta pagal karinius ir kolonijinius įstatymus. 1926 m. Mussolini vėl įtraukė mirties bausmę į Italijos įstatymus. 1944 m. jis buvo vėl panaikintas iš baudžiamojo kodekso. Italijos Respublikos Konstitucijos (1948 m.) 27 straipsnis ją visiškai panaikino dėl visų taikos metu paplitusių karinių ir civilinių nusikaltimų. Mirties bausmė formaliai vis dar galiojo Italijoje kariniame baudžiamajame kodekse, tik už klastą prieš Respubliką ar tik karo lauke įvykdytus nusikaltimus (nors niekada nebuvo įvykdyta mirties bausmė), kol ji taip pat buvo visiškai panaikinta, 1994 m. Italijos Konstitucijos 27 straipsnis buvo

pakeistas, kad karo metu taip pat nebūtų galima įvesti mirties bausmės (World Coalition Against the Death Penalty : uniting all those committed to the universal abolition of capital punishment).

Kipras. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1962, mirties bausmė panaikinta 2002 m. Mirties bausmė už nužudymą panaikinta 1983 m. Visiškai panaikinta 2016 m. pakeitus Konstituciją, panaikinant nuorodas į mirties bausmę. Nepripažinta Turkijos Šiaurės Kipro Respublika vis dar išlaiko mirties bausmę už karo išdavystę (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Kroatija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1987, mirties bausmė panaikinta 1991 m. Paskutinę mirties bausmę 1987 m. sausio 29 d. įvykdė valstybinis šaudymo būrys, o Kroatija vis dar buvo SFR Jugoslavijos dalis. Paskutinis įvykdytas nuteistasis buvo Dušanas Kosičius, kuris nužudė Čedomirą Matijevićių, jo žmoną Slavicą ir dvi jų dukteris Draganą ir Snježaną. Mirties bausmė buvo panaikinta 1990 m. pagal naujosios Kroatijos konstitucijos, priimtos SR Kroatijai, nuostatą. 1991 m. birželio mėn. paskelbus nepriklausomybę, naujai suformuota Kroatijos Respublika paskelbė Konstituciją nuo 1990 m. oficialiai ir paliko Jugoslavijos Federacijos jurisdikciją, todėl visiškai panaikino mirties bausmę. Mirties bausmę draudžia Kroatijos konstitucijos 21 straipsnis (The Constitution of the Republic of Croatia, 2013).

Latvija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1996, mirties bausmė panaikinta 2012 m. Mirties bausmė panaikinta už žmogžudystę 1999 m., panaikinta už visus nusikaltimus 2012 m. (Notification of Ratification, 2012).

Lenkija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1988, mirties bausmė panaikinta 1997 m., o įsigaliojo nuo 1998m. Baudžiamosios teisės reforma, įskaitant mirties bausmės atkūrimą, 2004 m. pasiūlė „Prawo i Sprawiedliwość“, tačiau ji prarado pirmojo svarstymo Seime balsavimą nuo 198 iki 194, 14 susilaikė. Teigiama, kad tai buvo tik populizmas, nes Lenkija buvo Europos Sąjungoje, taigi ši iniciatyva vargu ar turėjo galimybių (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Lichtenšteinas. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1981, mirties bausmė panaikinta 1989 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Lietuva. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1995, mirties bausmė panaikinta 1998 m. (Drakšas, 2002).

Liuksemburgas. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1949, mirties bausmė panaikinta 1979 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Malta. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1943, mirties bausmė panaikinta 2000 m. Paskutinė egzekucija, kai 1943 m. buvo Britanijos kolonija, mirties bausmė už žmogžudystę panaikinta 1971 m. karinio kodekso dalis iki 2000 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Moldova. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1985, mirties bausmė panaikinta 2005 m. Paskutinė egzekucija, kai dalis SSRS buvo 1985 m. 2005 m. rugsėjo 23 d. Moldovos Konstitucinis Teismas patvirtino konstitucijos pataisas, kuriomis panaikinta mirties bausmė. Pasiskelbusi Padniestrės valstybė, į kurią pretenduoja Moldova, vis dar išlaiko mirties bausmę, tačiau nuo 1999 m. laikosi mirties bausmės vykdymo moratoriumo (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Monakas. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1847, mirties bausmė panaikinta 1962 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Nyderlandai. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1952, mirties bausmė panaikinta 1982 m. Paskutinė egzekucija už žmogžudystę 1860 m., panaikinta už žmogžudystes 1870 m., Nyderlanduose panaikinta 1982 m. pagal konstituciją. Paskutinė Nyderlandų užjūrio teritorija panaikinta buvo Nyderlandų Antilai 2010 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Norvegija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1948, mirties bausmė panaikinta 1979 m. Panaikinta už žmogžudystes 1902 m., paskutinė mirties bausmė už žmogžudystę įvykdyta 1876. Paskutinės karo laiko nusikaltėlių mirties bausmės įvykdytos 37 vyrams, 1945–48 m. nuteistiems už išdavystę ar karo nusikaltimus (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Portugalija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1846, mirties bausmė panaikinta 1976 m. Mirties bausmė buvo panaikinta už politinius nusikaltimus 1852 m., civilinius nusikaltimus 1867 m. ir karo nusikaltimus 1911 m. 1916 m. mirties bausmė buvo atnaujinta tik už karinius nusikaltimus, įvykusius kare prieš svetimą šalį ir karo teatre. Mirties bausmė vėl buvo visiškai panaikinta 1976 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Prancūzija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1977, mirties bausmė panaikinta 1981 m. Iš pradžių direktorija mirties bausmę panaikino 1795 m., tačiau 1810 m. ją vėl įvedė Napoleonas. 1981 m. ji vėl buvo panaikinta įstatymu, o 2007 m. – Konstitucija (Cody E., 2009).

Rumunija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1989, mirties bausmė panaikinta 1989 m. Paskutiniai Rumunijoje nuteisti mirties bausme buvo buvęs diktatorius Nicolae Ceaușescu ir jo žmona Elena Ceaușescu po 1989 m. Rumunijos revoliucijos. Jų kaltinimai skyrėsi nuo nusikaltimų žmoniškumui iki išdavystės. Panaikinta 1990 m., o Protokolas Nr. 6 įsigaliojo 1994 m. liepos 1 d. Šalis taip pat yra TPPTP antrojo neprivalomo protokolo šalis (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Rusija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1999, mirties bausmė nėra panaikinta. Šaudymo kuopa. Rusija išlaiko mirties bausmę, tačiau ji naudojama retai. Buvo keturi trumpi laikotarpiai, kai Rusija visiškai panaikino mirties bausmę, XVIII amžiuje Rusijos imperatorienė Elžbieta ją panaikino, tačiau ją atstatė kitas imperatorius, Rusijos Petras III; tada, 1917 m. kovo 12 d. – 1917 m. liepos 12 d.,

nuvertus carą, 1917 m. spalio 27 d. – 1918 m. birželio 16 d., užgrobęs valdžią bolševikams, ir 1947–1950 m., tačiau 1950 m. jis jį atstatė, o šiam trumpam laikotarpiui griežčiausia bausmė SSRS buvo baudžiamoji tarnyba GULAGe 25 metus. Šiuo metu Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas numato mirties bausmę už penkis nusikaltimus: nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, pasikėsinimą prieš valstybės ar visuomenės veikėją, pasikėsinimą į teisingumą vykdančio asmens gyvybę ar išankstinius tyrimus, pasikėsinimą į įstatymo galią, vykdymo pareigūnas ir genocidas. 1997 m. balandžio 16 d. Rusija pasirašė Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) šeštąjį protokolą, tačiau jo dar neratifikavo. Egzekucijoms taikomas moratoriumas nuo 1996 m. Rusijos Federacijoje nebuvo įvykdyta mirties bausmė nuo 1996 m. rugpjūčio (išskyrus vieną 1999 m. Čėčėnijos Respublikoje, buvusioje riboto pripažinimo valstybėje). 2009 m. lapkričio mėn. Konstitucinis Teismas neterminuotai pratęsė moratoriumą, kol bus ratifikuotas Šeštasis protokolą. Mirties bausmė vis dar galioja statute (Death sentences and executions report, 2015).

Serbija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1992, mirties bausmė panaikinta 1995 m. Mirties bausmė už visus nusikaltimus panaikinta 2001 m. Paskutinė egzekucija, kai Jugoslavijos dalis buvo 1992 m. Mirties bausmę Jugoslavijos Federacinė Respublika panaikino 1995 m. kai 2006 m. Serbija tapo nepriklausoma, ji tapo abolicionistine valstybe (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Slovakija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1988, mirties bausmė panaikinta 1990 m. Paskutinė egzekucija, kai dalis Čekoslovakijos buvo 1989 m., Konstitucija panaikino 1990 m., kai vis dar buvo sudėtinė Čekoslovakijos dalis. Nepriklausomybei 1993 m. sausio 1 d. Slovakija tapo naująja valstybe, panaikinančia naikinimą (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Slovėnija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1957, mirties bausmė panaikinta 1991 m. Paskutinė egzekucija, kai dalis Jugoslavijos buvo 1957 m., Konstitucijos panaikinta 1989 m. Slovėnijos Jugoslavijos Respublikoje. Po nepriklausomybės paskelbimo, 1991 m. Slovėnija pasitraukė iš federalinės Jugoslavijos mirties bausmės įstatymų jurisdikcijos, kad būtų visiškai panaikinta (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Suomija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1944, mirties bausmė panaikinta 1972 m. Paskutinė mirties bausmė taikos metu įvykdyta 1825 m. Paskutinė mirties bausmė 1944 m. Mirties bausmė buvo panaikinta už civilius nusikaltimus 1949 m. (visos esamos bausmės pakeistos laisvės atėmimu iki gyvos galvos) ir už visus 1972 m. nusikaltimus. 1984 m. Suomijos Konstitucijoje mirties bausmė buvo aiškiai uždrausta (Teuvo Hakkarainen suggested death penalty in a plenary session, 2015).

Šiaurės Makedonija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1988, mirties bausmė panaikinta 1991 m. Paskutinė egzekucija, kai dalis Jugoslavijos buvo 1988 m. Panaikinta Konstitucijos 1991 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Švedija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1910, mirties bausmė panaikinta 1973 m. Mirties bausmė už žmogžudystę panaikinta 1921 m., už išdavystę ir karinius nusikaltimus 1973 m. Pagal protokolą Nr. 6 draudžiami nuo 1985 m. (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Šveicarija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1944, mirties bausmė panaikinta 1992 m. Mirties bausmė buvo panaikinta 1874 m., tačiau atnaujinta 1879 m. Ją praktikavo keli kantonai (devyni egzekucijos iki 1940 m.). Panaikinta 1938 m. gyventojų balsavimu, išskyrus karo nusikaltimus, už kuriuos jis buvo panaikintas 1992 m. Uždraudė 1999 m. Konstitucija (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Turkija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1984, mirties bausmė panaikinta 2004 m. Konstitucijos panaikinta 2004 m. 2016 m. spalio 29 d. Turkijos prezidentas Recepas Tayyipas Erdoganas sako, kad jo vyriausybė paprašys parlamento apsvarstyti galimybę įvesti mirties bausmę kaip bausmę rengėjams už liepos perversmo pasiūlymą.

Ukraina. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1997, mirties bausmė panaikinta 2000 m. 2000 m. vasario mėn. panaikintas po to, kai Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio mėn. pripažino mirties bausmę nekonstitucine. Naujas baudžiamasis kodeksas buvo priimtas 2000 m. balandžio mėn. Nepripažinta Donecko Liaudies Respublika 2014 m. vėl įvedė mirties bausmę už valstybės išdavystę (The end of capital punishment in Europe, 2017).

Vatikanas. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1870, mirties bausmė panaikinta 1969 m. Paskutinė egzekucija įvyko 1870 m. liepos 9 d. Mazzatello buvo naudojamas senovėje, tada kabojo, nukirto galvą ir nuo 800-ųjų pradžios giljotinos. Niekada nenaudojo pačiame Vatikano mieste ir tik popiežiaus valstybėse vykdė vietos valdžios institucijos, kuriose buvo paskelbtos bausmės. 1870–1929 m. Vatikanas neturėjo suverenių teritorijų ir mirties bausmė nebuvo taikoma. 1927 m. oficialiai vėl įtrauktas į įstatymų kodeksus, tik popiežiaus nužudymo atveju. Panaikinta 1969 m. (panaikinimas oficialiai ratifikuotas tik 2001 m.) (Dulles A., 2001).

Vengrija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1988 liepos 14 d. įvykdyta Ernő Vadász už nužudymą, mirties bausmė panaikinta 1990 m. (Horvath T., 1992).

Vokietija. Paskutiniai egzekucijos metai šioje šalyje – 1981, mirties bausmė panaikinta 1951 (Vakarų Vokietija), 1987 (Rytų Vokietija). Panaikintas pagrindiniu įstatymu nuo 1949 m., kai susikūrė Vokietijos Federacinė Respublika. Tačiau JAV karinės valdžios institucijos 1951 m. Vokietijos

teritorijoje įvykdė septynias egzekucijas, nes joms, kaip okupacinėms pajėgoms, tai nebuvo taikoma. Vokietijos Demokratinė Respublika (šalis, kuri nustojo egzistavusi 1990 m. ir visa jos teritorija prisijungė prie Vokietijos Federacinės Respublikos) panaikino mirties bausmę 1987 m., paskutinė egzekucija įvyko 1981 m. (Geerling W. ir kt., 2017).

Apibendrinus galime teigti, jog istoriškai mirties bausmė buvo naudojama beveik visose pasaulio vietose, taip pat ir Europoje. Šiuo metu didžioji dalis šalių šią praktiką arba panaikino, arba nutraukė.

2.2. Mirties bausmės legalizavimo teisinės ir etinės problematikos raida Lietuvoje

Mirties bausmė Lietuvoje buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai ir panaikinta už visus nusikaltimus 1998 m. gruodžio mėn. Lietuva yra Europos Sąjungos ir Europos Tarybos narė, kuri pasirašė ir ratifikavo Europos žmogaus teisių konvencijos 13 protokolą dėl visiško mirties bausmės panaikinimo. Nuo 1990 m. kovo iki 1998 m. gruodžio mėn. Lietuva įvykdė mirties bausmę septyniems vyrams. Paskutinė egzekucija šalyje įvyko 1995 m. liepą, kai buvo nubaustas Lietuvos mafijos bosas Borisas Dekanidzė (Katuoka S., 1997).

Teisinė raida ir panaikinimas. Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas numatė mirties bausmę 16 straipsnių (Katuoka S., 1997). Po nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. kovo mėn. 1991 m. gruodžio mėn. buvo priimtas naujas baudžiamasis kodeksas. Už tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis mirties bausmė buvo numatyta tik 105 straipsnyje (Katuoka S., 1997). Lietuva 1992 m. vasario mėn. tapo Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto pasirašytoja. Pakte, be kita ko, numatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis dėl malonės prašymo. 1994 m. liepos mėn. Baudžiamojo kodekso pataisos nurodė, kad moterys ar žmonės, jaunesni nei 18 metų nusikaltimo metu, negalėjo gauti mirties nuosprendžio (Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės, 1998). Mirties bausmės vykdymas buvo sustabdytas 1996 m. liepos 25 d. Prezidento Algirdo Brazausko dekretu. Prezidentas atsisakė peržiūrėti malonės peticijas, be kurių nebūtų galima skirti mirties bausmės (Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės, 1998).

Mirties bausmės panaikinimas buvo vienas iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje reikalavimų, tačiau atlikus visuomenės nuomonės apklausą paaiškėjo, kad 70–80% Lietuvos gyventojų palaiko mirties bausmę. Taigi Seimo (Lietuvos parlamento) nariai nebuvo linkę balsuoti už panaikinimą. Vietoj to, Seimas kreipėsi į Lietuvos Konstitucinį Teismą, norėdamas nustatyti, ar mirties bausmė yra konstitucinė (Gelazis N., 2002). 1998 m. gruodžio 9 d. Konstitucinis Teismas nusprendė, kad mirties bausmė yra

antikonstitucinė, nes ji prieštarauja 18 straipsniui (žmogaus teisės ir laisvės yra įgimtos), 19 straipsniui (žmogaus teisė į gyvybę saugo įstatymai), 1998 m. ir Konstitucijos 21.3 (draudžiama kankinti ar žaloti žmogų, žeminti jo orumą, žiauriai elgtis ar nustatyti tokias bausmes) (Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės, 1998). Gruodžio 22 d. Baudžiamasis kodeksas buvo pakeistas, kad būtų panaikinta mirties bausmė, galiojanti nuo 1998 m. gruodžio 31 d. (Knispelis E., 2011). Devynių mirties bausmė nuteistų asmenų bausmės buvo pakeistos įkaliniu iki gyvos galvos (Knispelis E., 2011).

Egzekucijų sąrašas 1990–1995 m. Mirties nuosprendį gavo apie 30 žmonių. (Katuoka S., 1997). Nuo 1990 m. kovo iki 1998 m. gruodžio mėn. Lietuva įvykdė mirties bausmę septyniems vyrams, šaudydami vienu šaunamuoju ginklu (Knispelis E., 2011):

- 1992 m. rugpjūčio 8 d. – Aleksandras Novatkis (24 m.). Už 12 metų liudytojo nužudymą dėl jo vagystės;
- 1993 m. gruodžio 12 d. – Vladimiras Ivanovas (30 m.) Už motinos ir jos 4 metų dukros nužudymą;
- 1993 m. gruodžio 12 d. – Valentinas Laskys (40 m.) Už keturių žmonių nužudymą;
- 1994 m. sausio 27 d. – Vidmantas Žibaitis (29 m.) Už trijų pagyvenusių žmonių nužudymą;
- 1994 m. rugsėjo 28 d. – Antanas Varnelis (23 m.) Už šešis nužudymus ir tris pasikėsimus nužudyti 1992 m. liepos – gruodžio mėn.;
- 1995 m. gegužės 18 d. – Aleksandras Gudkovas (39 m.) Už dviejų žmonių nužudymą;
- 1995 m. liepos 12 d. – Borisas Dekanidzė (33 m.) Už užsakymą nužudyti žurnalistą Vitą Lingį;

Teisinis pagrindas ir vykdymo metodai. Kai Lietuva 1918 m. vasario mėn. paskelbė nepriklausomybę, ji paveldėjo 1903 m. Rusijos imperijos baudžiamąjį kodeksą. Kodekse mirties bausmė buvo numatyta tik už nusikaltimus valstybei (pavyzdžiui, sąmokslą įsikišti į imperijos paveldėjimą), tačiau karo įstatymai numatė mirties bausmę sušaudant ar pakariant, atlikus maždaug 30 skirtingų nusikaltimų, įskaitant banditizmą, apiplėšimus, išprievartavimą ir tyčinius nužudymus (Fuller J., 2014). Kai Lietuva 1919 m. sausio ir vasario mėn. atnaujino savo įstatus, dvilypumas išliko: mirties bausmė buvo panaikinta baudžiamajame kodekse, tačiau buvo išlaikyta kariniame įstatyme (lietuviškai: Ypatingas valstybės apsaugos įstatymas) (Drakšas R., 2016). Karinio įstatymo 14 straipsnyje buvo numatyta mirties bausmė už aštuonis nusikaltimus, daugiausia nukreiptus prieš valstybę, kariuomenę ar pareigūnus, tačiau taip pat apėmė ginkluotą apiplėšimą ir žmogžudystę (Kuodys M., 2009). Laikinojoje 1920 m. Konstitucijoje netgi kalbėta apie mirties bausmės panaikinimą (Drakšas R., 2016). Tačiau Lietuvoje su trumpais pertraukimais mirties bausmė liko pagal karo padėtį iki 1938 m. lapkričio, kai ji

buvo panaikinta dėl Vokietijos spaudimo iki 1939 m. kovo mėn. ultimatumo. (Kuodys M., 2011). Istorikė Sigita Černevičiūtė tarpukario Lietuvoje suskaičiavo mažiausiai 146 egzekucijas, nors įrašai yra neišsamūs ir fragmentiški (Vaiseta T., 2015). Dėl karo padėties egzekucijas vykdė kariškiai, šaudydami, nors teisės aktai numatė, kad asmenys turėtų būti pakarti. 1937–1940 m. Lietuva valdė dujų kamerą Aleksote, esančiame pirmajame Kauno tvirtovės forte 1937 m. sausio mėn. (Černevičiūtė, S., 2014).

Baudžiamasis kodeksas buvo pakeistas, numatant vykdymą dujomis, kuris tuo metu buvo laikomas labiau civilizuotu ir humanišku. Lietuva svarstė ir atmetė egzekuciją nuodais. Pirmoji egzekucija įvykdyta 1937 m. liepos 27 d.: 37 metų Bronius Pogužinskas, nuteistas už penkių žydų šeimos narių nužudymą. Černevičiūtė suskaičiavo mažiausiai devynias egzekucijas dujų kameroje. Iš devynių aštuoni buvo nuteisti už žmogžudystę. Vienas, Aleksandras Maurušaitis, be to, buvo nuteistas už antivalstybinius veiksmus per 1935 m. Suvalkijos ūkininkų streiką. Paskutinė žinoma egzekucija įvyko 1940 m. gegužės 19 d. dėl apiplėšimo. Dujų kameros likimas po Sovietų Sąjungos okupacijos 1940 m. birželio mėn. nėra aiškus (Černevičiūtė S., 2014).

Chaotiškais Lietuvos Nepriklausomybės kovų metais ne visos egzekucijos buvo tinkamai vykdomos. Pavyzdžiui, 1919 m. Komunistų aktyvistams Feliksui Valiukui ir jo žmonai buvo įvykdyta mirties bausmė be teismo, o Jurgiui Smolskiui įvykdyta mirties bausmė (neva bandant pabėgti), nors jis gavo tik šešerių metų laisvės atėmimo bausmę (Kuodys, M., 2009). 1920 m. vasario mėn. keturiems vyrams buvo įvykdyta mirties bausmė už tai, kad sukėlė sukilimą tarp Kaune dislokuotų karių. Tarp 1926 m. gruodžio mėn. įvykusio perversmo ir 1940 m. birželio mėn. įvykusios sovietų okupacijos Lietuvą valdė autoritarinis prezidentas Antanas Smetona ir įvyko keletas politinių egzekucijų. Keturiems komunistams buvo paskirta įvykdyti mirties bausmė iškart po 1926 m. gruodžio perversmo, o dviejų kitų bausmės buvo pakeistos įkalimu iki gyvos galvos (Čyvas T., 2008). Aštuoni žmonės buvo nužudyti už dalyvavimą anti-Smetonos sukilime Tauragėje 1927 m. rugsėjo mėn., o dar 14 buvo atleista. Generolas Konstantinas Kleščinskis buvo nuteistas už šnipinėjimą Sovietų Sąjungos labui ir įvykdytas mirties bausme 1927 m. birželio mėn. (Skučaitė V., 2005). 1929 m. gegužės mėn. Aleksandrui Vosyliui buvo įvykdyta mirties bausme už pasikėsinimą į ministrą pirmininką Augustiną Voldemarą. 18 žmonių gavo mirties bausmę už dalyvavimą 1935 m. Suvalkijos ūkininkų streike, tačiau dauguma gavo prezidento malonę ir tik penki buvo įvykdyti. Kitais atvejais prezidento malonė buvo naudojama dosniau. Pavyzdžiui, trys vyrai, įskaitant generolą Petrą Kubiliūną, gavo malonę už savo vaidmenį 1934 m. Vykusiam anti-Smetonos perversme, o penki vyrai gavo malonę už jų nuteisimą Neumanno – Sasso byloje (Čyvas T., 2008).

Apibendrinus galime teigti, jog mirties bausmė Lietuvoje buvo vykdoma iki 1998 metų gruodžio mėnesio. Paskutinė egzekucija šalyje įvyko 1995 m. liepą, kai buvo nubaustas Lietuvos mafijos bosas Borisas Dekanidzė, po to mirties bausmė niekam nebėra vykdoma. Iki 1998 metų Lietuvoje mirties bausmės buvo atliekama sušaudant arba pakariant.

2.3. Nuostatų dėl mirties bausmės legalizavimo radikalėjimas ES: priežastys ir perspektyvos

Šiuolaikinėje visuomenėje būtina ginti demokratines ir moralines vertybes, taip pat teises ir teisėtus fizinių ir juridinių asmenų interesus ir ne mažiau svarbu konstitucinės valstybės įsteigimas. Kad tokie pokyčiai būtų priimti jie turėjo būti priimami kaip baudžiamosios politikos dalis. Baudžiamosios politikos pagalba valstybė bando sukurti sistemą, o tai leidžia veiksmingai apsaugoti visuomenės interesus ir užkirsti kelią nepagrįstiems pasikėsinimams. Paprastai manoma, kad pagrindinės žmogaus pilietinės teisės ir laisvės, kurių valstybė nori ir gali jas užtikrinti, turėtų būti deklaruojamos, apibrėžiant baudžiamąją politiką. Valstybių baudžiamoji politika turi kelis veiksnius, tarp kurių minima ekonominė ES pažanga, socialinė aplinka, kultūrinės tradicijos ir svarbiausia žmogaus apsauga teisės (Reichert E., 2011).

XVII amžiaus anglų filosofas Johnas Locke'as savo kūryboje aptarė prigimtines teises, nurodydamas, kad jos yra „gyvybė, laisvė ir turtas (nuosavybė)“, ir teigė, kad socialinėse sutartyse negalima atsisakyti tokių pagrindinių teisių. Didžiojoje Britanijoje 1689 m. Anglijos teisių ataskaita ir škotiskasis dešiniųjų reikalavimas padarė neteisėtą daugybę represinių vyriausybės veiksmų. XVIII amžiuje įvyko dvi pagrindinės revoliucijos JAV (1776 m.) Ir Prancūzijoje (1789 m.), dėl kurių buvo paskelbta JAV nepriklausomybės deklaracija bei Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, kuris suformulavo tam tikras žmogaus teises. Be to, Virdžinijos 1776 m. Teisių deklaracija įstatymuose užfiksavo keletą pagrindinių pilietinių teisių ir laisvių (British Library, 2015).

Tokie filosofai kaip Thomasas Paine'as, Johnas Stuartas Millas ir Hegelis XVIII – XIX amžiuje išplėtojo universalumo temą. 1831 m. Williamas Lloydas Garrisonas laikraštyje „The Liberator“ parašė, kad bando įtraukti savo skaitytojus į „didžiausią žmogaus teisių reikalą“, todėl žmogaus teisių terminas greičiausiai pradėtas vartoti tarp Paine'o „Žmogaus teisių“ ir „Garrison“ leidinio. 1849 m. amžininkas Henry Davidas Thoreau apie žmogaus teises rašė traktate „Dėl pilietinio nepaklusnumo pareigos“¹, kuris

¹ James Nickel, with assistance from Thomas Pogge, M.B.E. Smith, and Leif Wenar, 13 December 2013, Stanford Encyclopedia of Philosophy, [Human Rights](#). Retrieved 14 August 2014

vėliau turėjo įtakos žmogaus teisėms ir mąstantiems apie pilietines teises. Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo teisėjas Davidas Davisas 1867 m. „Ex Parte Milligan” nuomonėje parašė: „Ginant įstatymą užtikrinamos žmogaus teisės; atsiimkite šią apsaugą ir jie atsiduria piktų valdovų malonėje arba susijaudinusių žmonių klegesyje”². XX amžiuje daugeliui grupių ir judėjimų pavyko pasiekti gilių socialinių pokyčių vardan žmogaus teisių. Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje profesinės sąjungos priėmė įstatymus, suteikiančius darbuotojams teisę streikuoti, nustatančius minimalias darbo sąlygas ir draudžiančius ar reguliuojančius vaikų darbą. Moterų teisių judėjimui daugeliui moterų pavyko įgyti teisę balsuoti. Nacionalinio išsivadavimo judėjimams daugelyje šalių pavyko išvyti kolonijines galias. Vienas iš įtakingiausių buvo Mahatma Gandhi judėjimas išvaduoti gimtąją Indiją nuo britų valdžios. Seniai engiamų rasinių ir religinių mažumų judėjimai buvo sėkmingi daugelyje pasaulio šalių, tarp jų – pilietinių teisių judėjime ir neseniai vykusiuose įvairiuose identiteto politikos judėjimuose moterų ir mažumų vardu JAV. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto, 1864 m. Lieberio kodekso ir pirmosios 1864 m. Ženevos konvencijos įkūrimas padėjo tarptautinės humanitarinės teisės pagrindus, kurie bus toliau plėtojami po dviejų pasaulinių karų.

Tautų lyga buvo įkurta 1919 m. derybose dėl Versalio sutarties pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Lygos tikslai buvo nusiginklavimas, karo prevencija pasitelkiant kolektyvinį saugumą, šalių ginčų sprendimas derybų būdu, diplomatija ir visuotinės gerovės gerinimas. Jos chartija įtvirtino mandatą skatinti daugybę teisių, kurios vėliau buvo įtrauktos į Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją. Tautų lyga turėjo įgaliojimus remti daugelį buvusių Vakarų Europos kolonijinių galių kolonijų, jiems pereinant iš kolonijos į nepriklausomą valstybę. Tarptautinė darbo organizacija (TDO), įsteigta kaip Tautų lygos agentūra, dabar priklausanti Jungtinėms Tautoms, taip pat turėjo įgaliojimus skatinti ir saugoti tam tikras teises, kurios vėliau buvo įtrauktos į Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją (VŽTD): pagrindinis TDO tikslas šiandien yra skatinti moterų ir vyrų galimybes dirbti deramą ir produktyvų darbą laisvės, teisingumo, saugumo ir žmogaus orumo sąlygomis. – Tarptautinės darbo konferencijos 87-osios sesijos generalinio direktoriaus pranešimas (Richardson, H., 1976).

„Visuotiniu” klausimu deklaracijos nebuvo taikomos diskriminacijai namuose ar rasizmui. Henry J. Richardsonas III teigė: Rengiant JT chartiją ir Visuotinę deklaraciją, visos pagrindinės vyriausybės darė viską, kad visomis nacionalinei ir tarptautinei teisei žinomomis priemonėmis būtų užtikrinta, kad šie principai būtų taikomi tik tarptautiniu mastu ir kad toms vyriausybėms nebūtų nustatyta teisinė pareiga būti įgyvendinta šalies viduje. Visi tyliai suprato, kad jų pačių diskriminuojamoms mažumoms

² *"Ex Parte Milligan, 71 U.S. 2, 119. (full text)"* (PDF). December 1866. Archived from [the original](#) (PDF) on 7 March 2008. Retrieved 28 December 2007.

įgyti svertą, remiantis teisiniu pagrindu reikalauti šių plačių teisių vykdymo, būtų sukurtas spaudimas, kuris būtų politinis dinamitas

Valstybės baudžiamoji politika yra ypač išreikšta jos baudžiamuosiuose įstatymuose materialinėse ir procesinėse sistemose, įstaigose ir institucijose organizuojančiose baudžiamųjų įstatymų taikymą ir šių įstaigų praktinį pritaikymą. Baudžiamoji politika suprantama kaip veikla, skirta priemonėms sukurti ir naudoti baudžiamojoje teisėje. P. Rokas nusikalstamą politiką apibūdina kaip organizuotą procesą, kai kai kurios visuomenės veikėjų ir specialistų idėjos paverčiamos praktinėmis atsargumo priemonėmis, vykdomomis baudžiamosios politikos sistemoje. G. Kaiseris nusikalstamą politiką apibrėžia kaip „nusikalstamą socialinių teisinių gėrybių apsaugą“, kurioje daugiausia naudojamos baudžiamosios teisės normos, principai ir priemonės (Solanikova S., 2011).

2008 m. gruodžio 18 d. Jungtinės Tautos priėmė rezoliuciją 63/168, kuri dar kartą patvirtina 2007 metais gruodžio mėnesį priimtą raginimą taikyti mirties bausmės moratoriumą (62/149). Rezoliucijoje valstybės raginamos įšaldyti egzekucijas, kad būtų galima jas panaikinti. Pasaulinė koalicija prieš mirties bausmę buvo įkurta Romoje 2002 m., o 2006 m. spalio 10 d. buvo įteisinta Pasaulinė kovos su mirties bausme diena (Ieraci L., 2015)

Pirmiausia priminimas apie pagrindinį atpildo ir bausmės argumentą: visi kalti žmonės nusipelno bausmės, bausmės proporcingos jų nusikaltimo sunkumui. Šis argumentas teigia, kad tikras teisingumas reikalauja, jog žmonės kentėtų už savo neteisėtus veiksmus tinkamu būdu. Kiekvienas nusikaltėlis turėtų gauti tai, ko nusipelno jų nusikaltimas, o asmuo nužudęs žmogų, turėtų būti pasmerktas myriop (Bruenig, 2015).

Pasak Rudolph (2009) bausmės dydis konkrečioje byloje turi priklausyti nuo nusikaltimo žiaurumo, nusikaltėlio elgesio ir aukos būklės. Tinkamos bausmės skyrimas yra būdas, kuriuo teismai reaguoja į visuomenės teisingumo šauksmą prieš nusikaltėlius. Teisingumas reikalauja, kad teismai turėtų skirti nusikaltimui tinkamą bausmę, kad teismai atspindėtų visuomenės pasibjaurėjimą nusikaltimu. Daugelis žmonių mano, kad šis argumentas atitinka jiems būdingą teisingumo jausmą. Tai dažnai palaikoma argumentu „akis už akį“. Bet kaip kontrargumentas yra krikščioniškoji idelogogija, kuri paremta Senuoju testamentu. Tiesą sakant, Senojo Testamento „akis į akį“ reikšmė yra ta, kad turi būti baudžiami tik kaltieji, ir jie neturėtų būti baudžiami nei per švelniai, nei per griežtai.

Žmogaus teisės atspindi būtiniausius standartus, reikalingus žmonėms gyventi oriai. Žmogaus teisės suteikia žmonėms laisvę pasirinkti daugelį kitų dalykų, kaip jie gyvena, kaip jie išreiškia save ir kokią vyriausybę nori paremti. Žmogaus teisės taip pat garantuoja žmonėms būtinas jų pagrindiniams poreikiams patenkinti priemones, tokias kaip maistas, būstas ir švietimas, kad jie galėtų visiškai

pasinaudoti visomis galimybėmis. Galiausiai, garantuodamos gyvenimą, laisvę, lygybę ir saugumą, žmogaus teisės apsaugo žmones nuo didesnių prievartos apraiškų.

Tarptautinė žmogaus teisių teisė numato svarbų pagrindą, užtikrinantį visų žmonių teises, neatsižvelgiant į jų gyvenamąją vietą. Tarptautinė žmogaus teisių teisė yra daugelyje įvairių tipų dokumentų, įskaitant sutartis, chartijas, konvencijas ir paktus. Nepaisant skirtingų oficialių pavadinimų, visi šie dokumentai laikomi sutartimis ir pagal tarptautinę teisę turi tą patį poveikį: šalys, ratifikavusios sutartį, yra teisiškai įpareigosotos ginti joje aprašytas teises.

Žmogaus teisių sutarties procesas paprastai prasideda Jungtinėse Tautose ar panašioje tarptautinėje institucijoje. Teisės ir dalyko ekspertai pirmiausia galėtų parengti sutarties projektą. Parašius projektą, JT ar kita įstaiga surengs suinteresuotų šalių atstovų susitikimą, kad derėtųsi dėl galutinių sutarties sąlygų ar turinio. Tai gali būti ilgas procesas, jei rengiant projektą nori dalyvauti daug šalių. Nevyriausybiniams organizacijoms kartais leidžiama siūlyti rekomendacijas kai kuriais projekto rengimo etapais. Šalys turi skirtingus prisijungimo prie sutarčių ar jų ratifikavimo metodus. Daugelis šalių išreiškė abejones dėl pagrindinių žmogaus teisių sutarčių, kurios gali apriboti sutarčių veiksmingumą apsaugant žmones nuo jų vyriausybės vykdomo piktnaudžiavimo. Pagal žmogaus teisių sutartis vyriausybėms tenka pagrindinė atsakomybė už žmogaus teisių apsaugą ir propagavimą. Tačiau vyriausybės nėra atsakingos tik už žmogaus teisių užtikrinimą.

Tarptautinis žmogaus teisių judėjimas buvo sustiprintas, kai 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja priėmė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją (VŽTD). Pirmą kartą parengta kaip „bendras visų tautų ir tautų pasiekimų standartas“. Žmonijos istorijoje išdėstytos pagrindinės pilietinės, politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, kuriomis turėtų naudotis visi žmonės. Laikui bėgant ji buvo plačiai pripažinta pagrindinėmis žmogaus teisių normomis, kurias kiekvienas turėtų gerbti ir saugoti. VŽTD (angl. UDHR) kartu su Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu (TPPTP) (angl. ICCPR) ir dviem jo neprivalomaisiais protokolais bei Tarptautiniu ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu (TESKTP) (angl. ICESCR) sudaro vadinamąjį Tarptautinį žmogaus teisių įstatymą.

Daugybė nuo 1945 m. priimtų tarptautinių žmogaus teisių sutarčių ir kitų dokumentų įgijo žmogaus teisinę formą ir išplėtojo tarptautinių žmogaus teisių visumą. Regiono lygmeniu buvo priimtose kitose priemonės, atspindinčios ypatingus regiono žmogaus teisių klausimus ir numatančios specialius apsaugos mechanizmus. Dauguma valstybių taip pat priėmė konstitucijas ir kitus įstatymus, kurie oficialiai gina pagrindines žmogaus teises. Nors tarptautinės sutartys ir paprotinė teisė yra tarptautinės žmogaus teisių teisės pagrindas, kiti dokumentai, tokie kaip deklaracijos, gairės ir tarptautiniu lygmeniu

priimti principai, prisideda prie jos supratimo, įgyvendinimo ir plėtojimo. Pagarba žmogaus teisėms reikalauja įtvirtinti teisinę valstybę nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis (Kissinger, 2001).

Mirties bausmė. Paprastai galima teigti, kad kiekviena visuomenė, reaguodama į tai, sukuria tam tikrą sankcijų rinkinį nepageidaujamam elgesiui malšinti, už minėtų visuomenės nusistovėjusių normų ir vertybių pažeidimą. Sukuriant įstatymą yra sukurama panaši sistema – baudžiamosios justicijos sistema, kuri nustato, kokie socialiai žalingi veiksmai yra nusikaltimai, taip pat nustato bausmes padarius šiuos nusikaltimus. Paprastai bausmė yra vykdoma pagal tam tikros socialinės normos apibrėžtį (Brooks T., 2012). Taigi bausmė yra ypatinga valstybės vykdymo užtikrinimo priemonė, padedanti apsaugoti visuomenę ir ES kartu su politinėmis ir ekonominėmis priemonėmis, svarbiomis tinkamam programos įgyvendinimui valstybės funkcinuose organuose. Visų pirma bausmė turėtų atitikti veiksmingumo reikalavimą tinkamą atsaką į padarytą nusikaltimą. Bausmę galima apibrėžti kaip teisinę nusikaltimo pasekmę, reiškiančią neigiamą nusikaltėlio ir nusikalstamos veikos įvertinimą, tai veikia baudžiamasis įstatymas, kaip priemonė užkirsti kelią nusikalstamumui, kurį vykdo išimtinai baudžiamasis teismas, kurio vykdymą gali įgalioti valstybės valdžia (Kuchta J., Schelle K., 1982). Šiuolaikinėje visuomenėje yra kelių rūšių bausmės: įkalinimas, namų areštas, viešieji darbai, turto konfiskavimas, baudos, veiklos draudimas, gyvenamosios vietos draudimas, garbės titulų ir apdovanojimų praradimas, karinio laipsnio praradimas ir išsiuntimas, tačiau kai kuriose šalyse net ir šiandien, yra ir mirties bausmė, kuri gali būti vykdomi keliomis įmanomomis formomis (Navratilova J., 2010).

Daugelyje ES šalių XIX-XX a. mirties bausmė tapo visiškai ar iš dalies uždrausta arba bent jau nebuvo praktiškai atliekama už lengvą nusikaltimą, o tik už sunkų. Kaip teigė Kuchta ir Schelle (1982) „Visuotinai pripažįstama, kad ypač nekonsoliduotose visuomenėse baudžiamosios teisės aktuose pateikiami mirties bausmės neatsisakymo apibrėžimai“. Mirties bausmės klausimas šiandien yra vienas iš nusikalstamos politikos klausimų ir rodo nevienodą ES šalių požiūrį. Paprastai galima sakyti, jog didžioji dalis visuomenės pasisako prieš mirties bausmę, o likę yra už (Navratilova J., 2010). Kai kuriose valstybėse netgi diskutuojama apie mirties bausmės atnaujinimą. Paprastai, jei kas nors įvykdo itin žiaurių ir smurtinių nusikaltimų, jis atgaivina viešas diskusijas, ar tai būtų tinkama atkurti mirties bausmę kaip teisinę priemonę nubausti tokio tipo nusikaltėlius (Šiškova N., 2008).

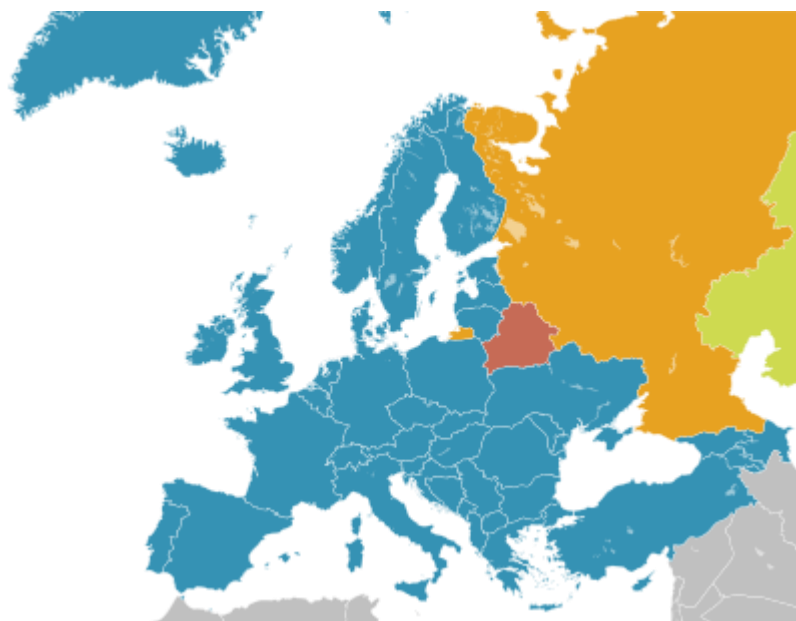
2.4. Mirties bausmės panaikinimas ES valstybėse

Europos suvokimas apie mirties bausmę – Europos Sąjunga ir mirties bausmė. Šios sutartys nėra tarptautinio pobūdžio, bet griežtai Europinės ir yra pritaikytos tik Europos Sąjungai. Protokolas Nr.

Žmogaus teisių ir pagrindinių teisių apsaugos konvencijos 6 straipsnis. Žmogaus laisvės daro poveikį Europos visumai ir jas patvirtino Tarybos valstybės narės Europos Strasbūre 1983 m. balandžio 28 d. ir įsigaliojo 1985 m. balandžio 1 d. Šis protokolas panaikina mirties bausmę, tačiau, kaip ir TPPTP antrasis neprivalomas protokolas, palieka išimties galimybę: Esant tokiai situacijai straipsnis Nr. 2 reikalaujamas: „Valstybė gali savo įstatymuose numatyti mirties bausmę už veiksmus, įvykdytus karo metu ar gresiančios karo grėsmės metu; tokia nuobauda taikoma tik JT nustatytais atvejais pagal jo nuostatas. Valstybė praneša sekretoriui – Europos Tarybos generolas – atitinkamas to įstatymo nuostatas“ (Europos konvencija dėl žmogaus teisių šeštojo konvencijos protokolo, 1983). Straipsniai Nr. 3 ir Nr. 4 atitinkamai teigia, kad jokia šio protokolo nuostatų leidžianti nukrypti nuostata ar išlyga netaikoma ir negali būti padaryta. Straipsnis Nr. 5 tada teigia, kad bet kuri valstybė gali nurodyti teritoriją ar teritorijas kurioms taikomas šis protokolas ir bet kurią vėlesnę dieną bet kuri valstybė gali pratęsti šio protokolo taikymą. Protokolas bet kuriai kitai deklaracijoje nurodytai teritorijai nėra taikomas (Europos žmogaus teisių konvencija Šeštasis Konvencijos protokolas, 1983).

Tai tęsėsi protokolu Nr. 13 į Europos žmogaus teisių konvenciją, kuri buvo priimta Europos Tarybos, kai valstybės narės 2002 m. gegužės 3 d. Vilniuje ją pasirašė, o ji įsigaliojo nuo 2003 m. liepos 1 d. ir bet kokiomis aplinkybėmis panaikinti mirties bausmę (Protokolas Nr. 13, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija dėl mirties bausmės panaikinimas visomis aplinkybėmis, 2002).

ES steigimo dokumentuose, t. y. pirminėje teisėje, iki Lisabonos sutarties rasta tik labai mažai nuorodų į žmogaus teisių apsaugą. Nuo žmogaus apsaugos teisių nebuvo tarp pirminių tikslų ir tikslų dėl kurių susikūrė bendrija, steigimo dokumentuose vargu ar rasime nuorodų į žmogaus teises (Šiškova N., 2008). Be to, svarbu suvokti, kad nuo pat Europos pradžios integracijos pastangos po antrojo pasaulinio karo egzistavo Europos Taryboje, kuriai priešingai, žmogaus teisių apsauga buvo svarbiausia darbotvarkėje. Pirmasis reikšmingas poslinkis žmogaus teisių apsaugos klausimu sudarė 1986 m. Europos aktą, kuriame šis įsipareigojimas buvo įtrauktas į jo preambulę dokumentuose. Didžiausias ES žmogaus teisių politikos „bumas“ yra 1990-aisiais ir 2000-aisiais metais. Tai iš dalies siejama su tarptautinės aplinkos pokyčiais, tačiau taip pat tai atspindi visos Europos integracijos dinamiką.

2 pav. Mirties bausmės taikymas Europoje (šaltinis: *Death Penalty laws in Europe*, 2019).

Prieiga per internetą:

https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment_in_Europe#/media/File:Death_Penalty_laws_in_Europe.svg.

2 pav. Europoje yra didžiausia abolicionistinių valstybių koncentracija (mėlyna). Žemėlapis naujienos nuo 2019 m. Mėlyna spalva – netaikoma mirties bausmė, geltona – nustatytas moratoriumas, raudona – išlaiko mirties bausmę.

Mirties bausmė buvo visiškai panaikinta visose Europos šalyse, išskyrus Baltarusiją ir Rusiją, pastarosioms taikomas moratoriumas ir nevykdoma mirties bausmė nuo 1996 m. rugsėjo mėn. Absoliutus mirties bausmės draudimas įtvirtintas tiek Pagrindinių teisių chartijoje, Europos Sąjungos (ES) ir dviem plačiai priimtais Europos Tarybos Europos žmogaus teisių konvencijos protokolais, todėl laikoma pagrindine vertybe. Iš visų šiuolaikinių Europos šalių mirties bausmę pirmieji panaikino San Marinas, Portugalija ir Nyderlandai, o tik Baltarusija vis dar taiko mirties bausmę. 2012 m. Latvija tapo paskutine ES valstybe nare, panaikinusia mirties bausmę karo metu (*International law: abolition protocols ratified last month*). Nuo 2019 m. Europoje mirties bausmė už civilinius ir karinius nusikaltimus buvo panaikinta visose šalyse, išskyrus Baltarusiją. Rusijoje mirties bausmė buvo neterminuotai sustabdyta (pagal moratoriumą) nebuvo naudojama nei nuo 1996, nei nuo 1999 m., išskyrus Baltarusiją, kuri įvykdė dvi egzekucijas 2018 m., paskutinė egzekucija įvyko Ukrainoje 1997 m. Europos Sąjungos sutartyje (Mastrichto sutartyje) pirmą kartą buvo paminėta tam tikra apsauga žmogaus teisių, esančių tiesiogiai sutarties tekste, tačiau mirties klausimas ir bausmė dar nepaminėta. Amsterdamo peržiūros dalis yra

Deklaracija dėl mirties bausmės panaikinimo, kuris susijęs su Europos žmogaus teisių konvencija ir pagrindinėmis laisvėmis. Pareiškime pažymima, kad valstybėse narėse mirties bausmė buvo nutraukta ir Europos Sąjunga skatina valstybes nars ją oficialiai panaikinti. 2000 m. buvo parengta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, tačiau tai nebuvo originalus teisinis įpareigojimas, nes jis buvo pridėtas prie Nicos sutarties kaip neprivaloma politinė deklaracija. Lisabonos sutarties dėka vėliau ji tapo pagrindiniu Europos Sąjungos teisės šaltiniu, tačiau formaliai tai yra atskiras dokumentas, o ne jo dalis. Lisabonos sutartis. 2 straipsnio reikalavimas: kiekvienas turi teisę į gyvybę. Niekas nebus pasmerktas mirties bausmei arba jos įvykdymui (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2000). Taigi čia galiausiai yra visiško mirties bausmės draudimo teisinis reglamentavimas. 2012 m. pirmojoje ES žmogaus teisių ir demokratijos strateginėje programoje buvo nustatyti prioritetai, principai ir tikslai, skirti didesniai efektyvumui ES žmogaus teisių politikos visumoje, nuoseklumui skatinti. Šiuo nauju strateginiu pagrindu ES patvirtino savo įsipareigojimą skatinti ir ginti visas žmogaus teises. Gairėse pateikiama sutarta kolektyvinių pastangų bazė, į kurią įtraukiamos ES valstybės narės ir ES institucijos (Europos Sąjungos strateginis planas ir žmogaus teisių ir demokratijos veiksmų planas, 2012).

2015 m. liepos mėn. buvo priimtas naujas veiksmų planas 2015–2019 m. laikotarpiui, kai vyko pirmojo plano ir vyriausybės vyriausiojo įgaliotinio politikos gairių nagrinėjimas Užsienio reikalų ir saugumo politikos sąjunga Frederici Mogherini. Abiejuose planuose tai aiškiai apibrėžė, kad ES tęs savo ilgalaikę kampaniją prieš mirties bausmę ir taip pat kampaniją prieš kankinimus, žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį, skatins politinius ir žmogaus teisių dialogus, paramą šalims partnerėms ir skirs dėmesį nepriklausomiems nacionaliniams prevencijos mechanizmom.

Pagal šias priemones ES dirbs glaudžiai bendradarbiaudama su JT, regioninėmis organizacijomis ir pilietine visuomene, skatindama ratifikuoti ir įgyvendinti jos neprivalomą Tarptautinio civilinio pakto antrąjį neprivalomąjį protokolą (OPCAT) ir politines teises, skirtas mirties bausmės panaikinimui (Europos Sąjungos veiksmų planas apie žmogaus teises ir demokratiją, 2015).

Oficialioje Europos Sąjungos svetainėje EUROPA – visa informacija apie požiūrį link mirties bausmės panaikinimo. Europos Sąjunga yra stipri, principinga ir užima poziciją prieš mirties bausmę; jos panaikinimas yra pagrindinis Sąjungos žmogaus teisių tikslas ir vykdoma su tuo susijusi politika. Panaikinimas, be abejo, taip pat yra išankstinė sąlyga, norint patekti į Europos Sąjungą. Buvęs ES aukščiausiasis narys atstovas užsienio reikalams ir saugumo politikai, Europos viceprezidentas – Catherine Ashton pareiškė: „<...> Nuo 1983 m., kai Europos Parlamentas (EP) pradėjo priimti metinę ataskaitą ir rezoliuciją dėl žmogaus teisių, tai padarė šie rūmai (EP), daugiau nei bet kuri ES institucija sutelkė dėmesį į šį klausimą. Taigi, nors kartais galime nesutikti apie tai, kaip geriausiai palaikyti

pagarbą žmogaus teisėms visame pasaulyje, esame vieningi savo tikslo link: pamatyti laisvesnį pasaulį, kuriame gerbiamas žmonių orumas – kad ir kur jie bebūtų – ES ir ypač išorės veiksmų tarnybai tenka pagrindinis vaidmuo, remiant žmonių kovą už savo teises“ (Ashton C., 2012).

Europos Sąjungos valstybės narės mirties klausimu laikosi vienodos nuomonės. Europos Sąjungos argumentai dėl mirties bausmės panaikinimo yra pagrįsti kiekvieno žmogaus orumu ir neliečiamumu bei etika žmogaus kaip asmens atžvilgiu.

Visuotinė jurisdikcija yra prieštaringas tarptautinės teisės principas, pagal kurį valstybės reikalauja baudžiamosios jurisdikcijos asmenims, kurių tariami nusikaltimai buvo padaryti už baudžiamosios bylos šalies ribų, nepaisant pilietybės, gyvenamosios šalies ar bet kokių kitų ryšių su šalimi, kurioje vykdoma baudžiamoji byla. Valstybė palaiko savo teiginį, motyvuodama tuo, kad padarytas nusikaltimas yra laikomas nusikaltimu visiems, už kurį bet kuri valstybė yra įgaliota bausti. Todėl visuotinės jurisdikcijos samprata yra glaudžiai susijusi su idėja, kad tam tikros tarptautinės normos yra erga omnes arba yra skolingos visai pasaulio bendruomenei, taip pat su jus cogens sąvoka. 1993 m. Belgija priėmė visuotinės jurisdikcijos įstatymą, suteikiantį teismams jurisdikciją dėl nusikaltimų žmoniškumui kitose šalyse, o 1998 m. Augusto Pinochetas buvo areštuotas Londone pagal Ispanijos teisėjo Baltasaro Garzono apkaltą ir visuotinės jurisdikcijos principą. Šį principą palaiko „Amnesty International“ ir kitos žmogaus teisių organizacijos, nes, jų manymu, tam tikri nusikaltimai kelia grėsmę visai tarptautinei bendruomenei ir bendruomenė turi moralinę pareigą veikti, tačiau kiti, įskaitant Henry Kissingerį (kuris pats buvo kaltinamas kelių komentatorių karo nusikaltimai. Ball (2007) teigia, kad valstybės suverenitetas yra svarbiausias, nes kitose šalyse padaryti teisių pažeidimai nepriklauso nuo valstybių suverenių interesų ir todėl, kad valstybės galėtų naudoti šį principą dėl politinių priežasčių

Žmogaus teisės ir laisvės siejasi su mirties bausme ir jos etiniu pagrindu. Mirties bausmė yra praktika, kai įvykdoma bausmė už konkretų nusikaltimą po tinkamo teismo proceso. Mirties bausmę gali naudoti tik valstybė, todėl kai nevalstybinės organizacijos kalba apie „mirties bausmės atlikimą“ asmeniui, jos iš tikrųjų įvykdo žmogžudystę. Paprastai ji naudojama tik kaip bausmė už ypač rimtas žmogžudystės rūšis, tačiau kai kuriose šalyse išdavystė, sukčiavimo, svetimavimo ir išžaginimo rūšys yra kapitaliniai nusikaltimai. Frazė „mirties bausmė“ kilusi iš lotyniško žodžio „galva“. „Fizinė“ bausmė, pavyzdžiui, plakimas, perimta iš lotyniško kūno žodžio. Mirties bausmė taikoma daugelyje pasaulio šalių. Anot „Amnesty International“ 2012 m. gegužės mėn., 141 šalis panaikino mirties bausmę. XXI amžiuje nuolat didėja parama mirties bausmės panaikinimui (Stan K., 2013).

Liudytojai (kur jie yra proceso dalis), prokurorai ir prisiekusieji – visi gali padaryti klaidų. Kai tai siejama su sistemos trūkumais, neišvengiama, kad už nusikaltimus bus nuteisti nekalti žmonės. Kai

naudojama mirties bausmė, tokių klaidų negalima ištaisyti. Mirties bausmė įteisina negrįžtamą valstybės smurtą ir neišvengiamai pareikalaus nekaltų aukų. Kol žmogaus teisingumas tebėra klystantis, nekaltiems asmenims mirties bausmės pavojus niekada negali būti pašalintas (Amnesty International, 2015).

Yra daugybė įrodymų, kad tokios klaidos yra įmanomos: JAV 130 žmonių, nuteistų mirties bausme, nuo 1973 m. buvo pripažinti nekaltais ir paleisti iš mirties bausmės. Nuolatinė egzekucijos grėsmė daro neteisingai nuteistų asmenų išbandymą ypač siaubingu. Teigiama, kad mirties bausmės atveju atpildas naudojamas unikalčiai. Už kitus nusikaltimus, išskyrus žmogžudystes, negaunama bausmė, imituojanti nusikaltimą – pavyzdžiui, prievartautojai nėra baudžiami seksualiniu išpuoliu, o už užpuolimą kalti žmonės nėra iškilmingai mušami.

Apibendrinus galime teigti, jog ES taip pat bando daryti įtaką kitoms tarptautinėms organizacijoms, tokioms kaip Jungtinės Tautos, nes ji turi ypatingą statusą JT susitikimuose, tačiau ES negali elgtis kaip vienas subjektas, o vietoj jo valstybės narės gali nuspręsti dirbti kartu ar ne. ES labai prisidėjo prie JT rezoliucijos apie mirties bausmės moratoriumą ir ES bendradarbiavimas su Europos Taryba parodė kad mirties bausmės panaikinimas palaipsniui priimamas kaip tarptautinis standartas. Kaip norminė galia ES dažniausiai naudojasi diplomatinėmis ir politinėmis priemonėmis ir paskatinimais daryti spaudimą adresuotai šaliai ir jos vyriausybei. Šios priemonės gali būti pažadas įstoti į sąjungą ar asociaciją, institucionalizavimas per regioninę partnerystę ir politinis dialogas dvišaliu lygiu. Kaip matyti iš „Amnesty International” statistikos, nepaisant sėkmingų pastangų sumažinti mirties bausmę vykdančių šalių skaičių, mirties bausmė 2015 m. padidėjo daugiau kaip 50%, todėl labai svarbu tęsti programą ir stengtis dėti pastangas panaikinti mirties bausmę visame pasaulyje.

3. MIRTIES BAUSMĖS VERTINIMAS SKIRTINGAIS ETIKOS KLASIFIKAVIMO POŽIŪRIAIS

3.1. Mirties bausmės vertinimas *deontologinės* etikos požiūriu

Diskusija apie mirties bausmę paprastai prasideda vienu iš dviejų dramatiškų žaidimų, mirties bausmės šalininkai, kurie savo galią gauna iš didelės žalos, kurią patyrė nužudymo aukos ir jų artimieji patiria malonumą, kai nubaudžia nuteistąjį. Bendras atsakas į abu šiuos žaidimus yra paklausti, kodėl mes neprievartaujame prievartautojus, kankinančius kankintojus arba išprievartauti ir tada nužudyti tuos, kurie prievartauja ir žudo, siekiant proporcingai reaguoti į jų patirtas kančias arba tinkamai atgrasyti būsimus prievartautojus, kankintojus ir žudikus. Šis atsakymas siūlo, kad mūsų atmetimas tokioms kraštutinėms bausmėms rodo kelią į kategorišką, deontologinį bausmių rūšių apribojimą, kai bausmės pateisinamos, taikant atlyginimo ar pasekmės pagrindus. Įprastas prieštaravimas šiam atsakymui yra pripažinimas, kad valstybės neturėtų skirti tokių kraštutinių bausmių, kai moralinė prizmė gali pateisinti bausmę. Sunsteinas ir Vermeule teigia, kad jei taip atgrasantis poveikis kada nors gali būti patikimai įrodytas, net jei įrodymai yra, jog mirties bausmės naudojimas skirtas užkirsti kelią būsimoms žmogžudystėms, deontologai turėtų prisijungti palaikydami valstybės griežtai naudoti mirties bausmę. Iš tiesų, jie teigia, kad tokią mirties bausmę reikėtų vertinti ne tik morališkai leistiną (kaip laikytusi kiekvienas pasekmininkas), bet iš tikrųjų „moralškai“ privalomą (Hart, 2008).

Iš pirmo žvilgsnio moraliniai nesutarimai dėl mirties bausmės leistinumo atrodo, kad turi tuos pačius bendruosius kontūrus, kaip ir daugelis kitų diskusijų apie nužudymą ar kenkimą žmonėms, pavyzdžiui, aspektams susijusiems su karu, valstybės sankcionuotu kankinimu arba eutanazija taip pat nėra apibrėžtų moralinių normų. Kiekvienoje iš šių diskusijų neišvengiamai yra dvi pusės. Kai kurie absoliutistai, manantys, kad nagrinėjama praktika visada yra neteisinga, išdėstyta prieš tuos, kurie mano, kad praktika kartais yra pateisinama ar net reikalinga. Be to, absoliutistai šiose diskusijose linkę palaikyti savo kategorišką poziciją. Deontologiniai pagrindai pabrėžia, kad nagrinėjama praktika yra neteisinga, nepaisant galimai gerų pasekmių, o deontologų oponentai linkę ginčytis dėl sąlyginio nagrinėjamos praktikos leistinumo pasekmių ir priežasčių (Steiker, 2011).

Tačiau diskusijos dėl mirties bausmės yra neįprastos, galbūt net unikalios dėl to vienintelis visiškai išplėtotas bendrosios valstybės bausmės praktikos deontologinis aprašymas reikalauja, kad retributyvizmas reikalauja (arba bent jau leidžia) mirties bausmę. Immanuelis Kantas, šiuolaikinio retributyvizmo pradininkas, tikrai taip manė. Kanto nuomone, neteisėtas nusikaltėlio savanoriškas

pasirinkimas padaryti nusikaltimą pateisina lygiagretaus blogio sukėlimą mainais. Be to, pagal tvirtą Kanto požiūrį, visuomenė nėra tik įgaliota vykdyti mirties bausmę, ji yra įsipareigojusi daryk taip: kas įvykdė žmogžudystę, turi mirti.

Deontologinis mirties bausmės požiūris reikalauja praktikos. Kai kurie oponentai mirties bausmę pagrindė religiniu tikėjimu. Nors šis požiūris, iš tikrųjų, yra deontologinis, priešingai nei atmetant mirties bausmę, religijos panaikinimo atstovai griebiasi moralės šaltinio imperatyvu, įveikiančiu mirties bausmės atlyginimo atvejį tik remiantis nuoroda į moralinį kozirį, įtikinantį tik kitus tikinčiuosius. Kita (pasaulietinė) mirties bausmė teigia, kad egzekucijos yra neteisingos, nepaisant jų socialinių pasemių. Kategoriški mirties bausmės priešininkai turi pasiūlyti moralinį pagrindą mirties bausmės panaikinimui, kuris gali įveikti ar paneigti esamą pagrindimą ar praktiką, kurią siūlo gerai išplėtotas retributyvizmo diskursas.

Deontologiniai argumentai prieš mirties bausmę paprastai skirstomi į dvi kategorijas: (1) tie, kurie visiškai pasisako už retributyvizmą, tik teigdami, kad mirties bausmės atveju nėra tenkinami retributyvizmo reikalavimai, ir (2) tie, kurie teigia, kad kokia nors kita moralinė vertybė lemia bausmę. Riba tarp šių kategorijų kartais gali neryškėti. Skirtumas tarp dviejų rūšių argumentų yra naudingas tuo, kad yra antrasis argumentas, skirtingai nei pirmasis, kuris reikalauja sukurti moralinę bausmės apskaitą. Nepaisant šių skirtumų, dauguma deontologinių argumentų prieštarauja mirties bausmei. Nepaisant jo patraukli simetrija, paprastumas ir Biblijos rezonansas susiduria su kai kuriais neatidėliotinais ir akivaizdžiais sunkumais. Visų pirma, tai tiesiog neįmanoma, kaip pats Kantas pripažintų, nubausti kai kuriuos asmenis, padariusius nusikaltimus pagal jų panašumą. Be to, net kai techniškai įmanoma atspindėti baudžiamą nusikaltimą, kai kuriais atvejais tai daryti yra amoralu. Taigi, daugelis Kantijos tradicijoje teigė, kad bausmė turi būti vykdoma proporcingai nusikaltimui. Šis žingsnis atveria dvejopus klausimus (1), ar vykdymas visada yra proporcingas bausmei už nužudymą ir (2) jei taip, ar mirtis yra proporcinga išprievartavimui.

Moralės filosofijoje deontologinė etika ar deontologija (iš graikų kalbos: δέον, „pareiga“ + λόγος, „studija“) yra norminė etinė teorija, kad veiksmo moralė turėtų būti grindžiama tuo, ar pats tas veiksmas yra teisingas, ar neteisingas. taisyklių serija, o ne paremta veiksmo pasekmėmis. Kartais tai apibūdinama kaip pareiga ar taisyklėmis pagrįsta etika. Deontologinė etika paprastai priešinama konsekvencializmui dorybių etikai ir pragmatinei etikai. Pagal šią terminologiją veiksmas yra svarbesnis už pasekmes.

3.2. Mirties bausmės vertinimas *utilitarizmo* etikos požiūriu

Šią etikos formą įkūrė Jeremy Benthamas, o „utilitarizmas“ kilo iš žodžio, reiškiančio naudingumą. Utilitarizmas teigia, kad akto rezultatas yra tikrasis matas, ar jis geras, ar blogas. Ši teorija pabrėžia pabaigą, o ne priemonę, todėl tai yra teleologinė arba konsekvencialistinė etikos teorija. Utilitarizmas remiasi naudingumo principu: elkitės taip, kad būtų siekiama, jog daugumos nuomonė sutaptų (Habib, 2008).

Hedoninis skaičiavimas: būdas apskaičiuoti, kuris veiksmas padidintų malonumą ir sumažintų skausmą (Goodstein, 2011):

- intensyvumas: sukurto malonumo ir skausmo kiekis;
- tikrumas: kaip tikėtina, kad veiksmas sukels malonumą ir skausmą;
- trukmė: kiek truks malonumas ir skausmas;
- mastas: kiek toli siekia veiksmai;
- atokumas: būsimo malonumo ar skausmo tikimybė;
- turtingumas: būsimo malonumo ir skausmo intensyvumas;
- grynumas: malonumo ir skausmo pusiausvyra;

Pirmiausia gali pasirodyti akivaizdu, kad utilitaristas priešinsis mirties bausmei, nes tai nusikaltėliui sukeltų didžiulį skausmą. Tačiau šis skausmas yra pateisinamas, jei šią kančią nusveria teigiamos pasekmės. Mirties bausmė gali padėti sumažinti nusikalstamumą, nes ji atgraso būsimus nusikaltėlius. Kai nusikaltėliai gauna mirties bausmę, tai reiškia, kad jie negali padaryti daugiau nusikaltimų, kurie naudingi visuomenės saugumui. Aukos šeimos taip pat įgis paguodą, o mirties bausmė, įvykdyta žudikui, leistų juos uždaryti. Apibendrinant, utilitaristas sutiktų su mirties bausme, jei tai būtų pats naudingiausias būdas padaryti visuomenę laimesnę vieta daugumai (Adams, 1976).

Utilitarizmas yra norminių etinių teorijų šeima, kuri numato veiksmus, kurie maksimaliai padidina laimę ir gerovę visiems nukentėjusiems asmenims. Nors skirtingos utilitarizmo atmainos pripažįsta teoriją skirtingai, pagrindinė visų jų idėja yra tam tikra prasme maksimalus naudingumas, kuris dažnai apibūdinamas gerovės ar susijusių sąvokų požiūriu. Pavyzdžiui, utilitarizmo įkūrėjas Jeremy Benthamas naudingumą apibūdino kaip „<...> tą turtą bet kuriame objekte, kuriuo jis linkęs gaminti naudą, pranašumą, malonumą, gėrį ar laimę ... arba, kad išvengtų piktadarių, skausmo“. Utilitarizmas yra konsekvencializmo versija, teigianti, kad bet kokio veiksmo pasekmės yra vienintelis teisingo ir neteisingo aspektų standartas. Skirtingai nuo kitų konsekvencializmo formų, tokių kaip egoizmas ir altruizmas, utilitarizmas visų žmonių interesus vertina vienodai. Utilitarizmo šalininkai nesutarė dėl

daugelio klausimų, pavyzdžiui, ar veiksmai turėtų būti pasirinkti atsižvelgiant į jų tikėtinus rezultatus (veikti utilitarizmą), ar agentai turėtų laikytis taisyklių, kurios maksimaliai padidina naudingumą (valdo utilitarizmą). Taip pat nesutariama, ar reikėtų maksimaliai padidinti utilitarizmą, vidutinį utilitarizmą ar minimalų naudingumą. Nors teorijos užuomazgos gali rasti hedonistai Aristippus ir Epicurus, kurie laimę laikė vieninteliu gėriu, ir viduramžių Indijos filosofo Šāntidevos darbe, utilitarizmo tradicija tinkamai prasidėjo nuo Benthamo ir įtraukė John Stuart Mill, Henry Sidgwick, RM Hare ir Peter Singer. Ši koncepcija buvo pritaikyta socialinės gerovės ekonomikai, pasaulinio skurdo krizei ir mirties bausmės taikyme (Bentham J., 2020).

Utilitarizmas paprastai naudojamas, siekiant įvertinti veiksmo teisingumą ar neteisingumą, atsižvelgiant tik į to veiksmo pasekmes. Bentham (2009) labai kruopščiai skiria motyvą nuo ketinimo ir sako, kad motyvai savaime nėra geri ar blogi, tačiau jais galima remtis dėl jų polinkio sukelti malonumą ar skausmą. Jis priduria, kad „<...> iš visų motyvų galima atlikti veiksmus, kurie yra geri, kiti – blogi ir kiti – abejotini“. Mill (1981) pateikia panašų požiūrį ir aiškiai sako, kad „<...> motyvas neturi sąsajų su veiksmo morale. Tas, kuris išgelbėja tvarinį, daro tai, kas morališkai teisinga, nesvarbu, ar jo motyvas yra pareiga, ar viltis, kad bus sumokėta“. Tačiau ketinant situacija yra sudėtingesnė. Antrame „Utilitarizmo“ leidime išspausdintoje išnašoje Mill (1998) sako: „<...> veiksmo moralė visiškai priklauso nuo ketinimo – tai yra nuo to, ką asmuo norės padaryti“, kitur jis sako: „<...> ketinimas ir motyvas, yra du labai skirtingi dalykai. Tačiau būtent ketinimas, tai yra pasekmių numatymas, veiksmo moralinis teisingumas ar neteisingumas“. Teisingas Millo išnašos aiškinimas yra tam tikrų diskusijų dalykas. Interpretacijos sunkumai yra bandymai paaiškinti, kodėl ketinimai turėtų vaidinti svarbų vaidmenį vertinant veiksmo moralę, o motyvai neturėtų. Viena galimybė apima prielaidą, kad poelgio moralė yra vienas dalykas, tikriausiai susijęs su agento pagyrimu ar kaltinimu, o kito teisingumu ar neteisingumu (Dancy J. P., 2000). Jonathan Dancy (2000) atmeta šį aiškinimą motyvuodamas tuo, kad Mill (1998) aiškiai nurodo, kad ketinimas yra svarbus veikos, o ne asmens vertinimui.

Rogerio Crispo pateiktas aiškinimas remiasi Millo apibrėžimu „Logikos sistemoje“, kur jis sako, kad „ketinimas sukelti efektą yra vienas dalykas; poveikis, kurį sukelia ketinimo rezultatas, yra kitas dalykas; o kartu jie sudaro veiksmą“ (Mill J. S., 2001). Atitinkamai, nors du veiksmai išoriškai gali atrodyti vienodi, jie bus skirtingi, jei bus skirtingi ketinimai. Dancy (2000) pažymi, kad tai nepaaiškina, kodėl ketinimai skaičiuojami, tačiau motyvai – ne.

Apibendrinus galime teigti, jog veiksmas gali būti laikomas sudėtingu, susidedančiu iš kelių etapų, ir būtent ketinimas lemia, kuris iš šių etapų turi būti laikomas veiksmo dalimi. Galiausiai, nors motyvai

negali vaidinti vaidmens nustatant veiksmo moralę, tai netrukdo utilitaristams skatinti tam tikrų motyvų, kurie padidins bendrą laimę.

3.3. Mirties bausmės vertinimas *krikščioniškosios etikos* požiūriu

Nemažai naujausių įvykių, iš popiežiaus ir Pat Robertsono suabejojo mirties bausme ir jos palaikymu. Jei priešininkai mirties bausmės turi pasinaudoti proga, jie turės tai padaryti, įtraukti teologinius konservatorius iš dalies dėl praktinių „sveiko proto“ priežasčių: pavojus įvykdyti mirties bausmę nekaltiems žmonėms, kompetentingų patarėjų trūkumas per daug tokių mirties atvejų ir pan. Bet kaip diskusija apie moralines mirties bausmės pasekmes taip pat svarbu suprasti, kaip linkę teologiniai konservatoriai samprotauti socialiniais klausimais apskritai, nurodant mirties bausmę kaip konkretų pavyzdį (Van Ness ir kt., 2009).

Romos katalikai ir evangelikai protestantai priartėjo prie šio klausimo. Reikia daugiau diskusijų apie moralines ir teologines programas ir pasekmes. Krikščionys pasisako už mirties bausmę ir prieš ją, pasitelkdami pasaulietinius argumentus, tačiau, kaip ir kiti religingi žmonės, jie dažnai pateikia papildomus argumentus, remdamiesi savo tikėjimo principais. Didžiąją istorijos dalį krikščionių bažnyčios pripažino, kad mirties bausmė yra būtina visuomenės mechanizmų dalis. Pavyzdžiui, popiežius Inocentas III pateikė pasiūlymą: „<...> *Pasaulietinė valdžia be mirtinos nuodėmės gali vykdyti kraujo vertinimą, su sąlyga, kad ji baudžia teisingumu, o ne iš neapykantos, protingai, o ne beprasmiškai*“. Romos katekizme, išleistame 1566 m., buvo teigiama, kad gyvybės ir mirties galią Dievas patikėjo civilinei valdžiai. Naudojimasis šia galia įkūnijo ne žmogžudystę, o aukščiausią paklusnumą Dievo įsakymams. Viduramžiais ir vėliau leista eretikus perduoti pasaulietinei valdžiai. Į Vatikano miesto įstatymą nuo 1929 iki 1969 metų buvo įtraukta mirties bausmė tiems, kurie bandė nužudyti popiežių. Dešimtojo dešimtmečio JAV atlikti tyrimai parodė, kad protestantai (aiškinantys Bibliją kaip pažodinį Dievo žodį) greičiausiai pasisako už mirties bausmę nei kitų religinių frakcijų ir konfesijų nariai (Bohm, 2011).

Senasis testamentas. Mirties bausmė atitinka Senojo Testamento Biblijos mokymą ir rodo, kad Dievas sukūrė mirties bausmę. Iš viso Senajame Testamente nurodomi 36 kapitaliniai nusikaltimai, įskaitant tokius nusikaltimus kaip stabmeldystė, magija ir šventvagystė, taip pat nužudymai. Tačiau daugelis krikščionių nemano, kad tai yra įtikinamas argumentas – jie sako, kad Senajame Testamente aprašyti 35 žudymai, be žmogžudysčių. Kadangi tai nebėra kapitaliniai nusikaltimai, krikščionys sako, kad nenuoseklu vien tik nužudymą laikyti kapitaliniu nusikaltimu (Brugger, 2003).

Naujasis Testamentas. Naujasis Testamentas įkūnija tai, kas turi būti žymiausia egzekucija istorijoje, Jėzų ant kryžiaus. Tačiau paradoksalu, kad nors viso Naujojo Testamento tonas yra atleidimas, atrodo, kad valstybės teisė vykdyti nusikaltėlius yra savaime suprantama. Mato 7: 2 skaitome: „<...> *Bet kokia priemonė, kurią suteikiate kitiems, bus grąžinta jums*“, nors tai nėra tikslu, ar tai daro Dievas, ar valstybė.

Mato 15: 4 Jėzus sako: „<...> *Kas blogai kalba apie tėvą ar motiną, tegul jis miršta*“. Nepaisant to, kad pats Jėzus susilaiko nuo smurto, jis jokių būdu neneigia valstybės valdžios tikslios mirties bausmės.

Šiuo metu, kai Pilotas turi nuspręsti, ar nukryžiuoti Jėzų, Jėzus jam sako, kad galią priimti šį sprendimą jam suteikė Dievas. (Jono 19:11). Paulius akivaizdžiai nurodo mirties bausmę, kai rašo, kad magistratas, turintis valdžią, „neša veltui kalaviją, nes jis yra Dievo tarnas, kad įvykdytų savo rūstybę neteisėto asmens atžvilgiu“ (Romiečiams 13: 4).

Mirties bausmė patvirtina įsakymą „nežudyk“, patvirtindama nužudymo nusikaltimo sunkumą. Šis argumentas grindžiamas įsakymo aiškinimu kaip „nežudyk“, tačiau kai kurie krikščionys teigia, kad įsakymas „Nežudyk“ yra absoliutus draudimas žudyti.

Dievas leidžia mirties bausmę. Krikščionys, palaikantys mirties bausmę, dažnai taip elgiasi dėl to, kad valstybė veikia ne savo autoritetu, o kaip Dievo atstovas, turintis teisinę galią gyvenimui ir mirčiai.

Katalikų bažnyčia. Katalikų bažnyčia ir mirties bausmė. Pirmoje dvidešimtojo amžiaus pusėje katalikų teologų sutarimas palaikė mirties bausmę tais atvejais, kurie laikomi pakankamai krašutiniais. Iki 1969 m. Vatikanas turėjo baudžiamąjį kodeksą, kuriame buvo numatyta mirties bausmė tiems, kurie bandė nužudyti popiežių.

Tačiau šio amžiaus pabaigoje nuomonė keitėsi. 1980 m. Nacionalinė katalikų vyskupų konferencija paskelbė beveik visiškai neigiamą pareiškimą dėl mirties bausmės, kurį patvirtino susirinkusiųjų dauguma, tačiau ne reikalinga dviejų trečdalių visos konferencijos balsų dauguma.

1997 m. Vatikanas paskelbė apie katekizmo pakeitimus, kad jis labiau atitiktų 1995 m. Jono Pauliaus II encikliką „Gyvenimo evangelija“. Į pakeitimus įtrauktas šis pareiškimas dėl mirties bausmės: Darant prielaidą, kad kaltosios šalies tapatybė ir atsakomybė yra visiškai nustatyta, tradicinis Bažnyčios mokymas neatmeta mirties bausmės taikymo, jei tai yra vienintelis galimas būdas veiksmingai apginti žmonių gyvybes nuo neteisingo agresoriaus. Jei vis dėlto nepakanka nemirtinų priemonių ginti ir apsaugoti žmonių saugumą nuo agresoriaus, valdžia apsiribos tokiomis priemonėmis, nes jos labiau atitinka konkrečias bendrojo gėrio sąlygas ir labiau atitinka žmogaus orumą. Šiandien iš tikrųjų, kaip valstybės turimų galimybių veiksmingai užkirsti kelią nusikalstamumui padarinys, padaręs nusikaltimą

padariusį negalintį padaryti žalos – galutinai neatimdamas iš jo galimybės save išpirkti – atvejai kurių nusikaltėlio egzekucija yra absoliuti būtinybė, yra retai, jei jų praktiškai nėra. Popiežius Jonas Paulius II, „Gyvenimo evangelija”.

2018m. gegužės 11 d. popiežius Pranciškus priėmė Tikėjimo mokymo kongregacijos prefektą ir jam nurodė pakeisti Katalikų Bažnyčios Katekizmo 2267 straipsnį. Pakeistas katekizmo straipsnis skelbia: „<...> *Bažnyčia, remdamasi Evangelija, moko, kad mirties bausmė yra nepriimtina, nes kėsinesi į žmogaus asmens neliečiamumą ir orumą. Bažnyčia taip pat ryžtingai siekia mirties bausmės panaikinimo visame pasaulyje*”.

3.4. Mirties bausmės vertinimas *dorybių* etikos požiūriu

Kantas ir kiti deontologai mano, kad su nusikaltėliais turėtų būti elgiamasi taip pat, kaip su aukomis. Mirties bausmė jiems yra moraliai gerai. Jie mano, jog mirties bausmė yra moraliai gerai. Konvencionalistai daugiausia atsižvelgtų į teigiamas mirties bausmės pasekmes, tokias kaip nusikalstamumo atgrasymas ir tolesnių nusikaltimų, kuriuos nusikaltėlis padarė išlaisvindamas iš kalėjimo, prevencija. Sekvencialistui vieno žmogaus mirtis yra gera, nes tai sukuria didesnę bendrą laimę bendruomenėje.

Eksperimentai su mirtimi padeda parodyti, kiek dorybės etika kovoja su morale ir mirties bausme. Už nužudymą mirties bausme baudžiamas vyras. Prieš vykdydamas nusikaltimą, minėtas vyras gyveno dorą gyvenimą. Ar jis vis dar doras žmogus, nors ir padarė žiaurų nusikaltimą? Dorybės etika stengiasi šiuo atveju priimti konkretų sprendimą. Taip yra todėl, kad dorybės etika nagrinėja ne tik žmogaus veiksmus, bet ir žmogaus gyvenimą. Atsižvelgdamas į vyro gyvenimą, dorybės etikos specialistas mirties bausmę turi laikyti bausme už šio žmogaus nusikaltimą neteisinga ir amoralia. Šis pavyzdys taip pat parodo dar vieną dorybės etikos problemą. Jame nėra aiškiai nurodyta, kas dorybę paverčia dorybe. Ar mirties bausmė šiuo atveju yra teisingumas ar kerštas? Dorybės etika neatsako į šį klausimą, nes dorybės etika tik doroviškai teigia, kad yra moraliai teisinga. Tai neatsako į konfliktus dėl to, kokie veiksmai yra dorybingi.

Yra grupė žmonių, kurių iki šiol nebuvo paisoma: budeliai. Taip yra todėl, kad dorybės etika neapima moralinės dilemos, su kuria susiduria budeliai. Jei budeliai nužudytų tuos, kurie aktyviai skriaudė nekaltus žmones, nebūtų moralinio ginčo. Tačiau budeliai nužudo bejėgius žmones. Kalinys, kurio mirties bausmė yra visiškai bejėgė. Tai sukuria du klausimus. Ar budelio veiksmai yra dorybingi? Ar egzekuciją vykdančios kaliniai budelį paverčia dorybingu asmeniu? Dorybių etikai atsakymas į abu

šiuos klausimus yra neigiamas. Budelio darbas – nužudyti bejėgį asmenį. Dorybingas žmogus nežudytų atrinktų, nepaisant to, kas jie yra. Tai leidžia mums atsakyti į antrąjį klausimą. Budelio veiksmai negali padaryti budelio doresniu asmeniu, nes budelio atlikti veiksmai nėra dorybingi. Aš asmeniškai tikiu, kad dorybių etika yra gana silpna kalbant apie šias situacijas. Dorybės etikos kritika gali būti aiškiai matoma, kai ji taikoma mirties bausmei. Nors konsekventiškumas ir deontologija turi greitus atsakymus į šį moralinį klausimą, dorybių etika suvirpėja. Taip yra todėl, kad dorybės etika daugiausia apibūdina ir nenumato. Galų gale tinkama dorybės etika būtų prieš mirties bausmę, tačiau jų argumentai būtų gana silpni.

Etikos dorybių teorija, skirta baudžiamajai bausmei, gali būti toliau nagrinėjama naudojant pavyzdį. Webberis (2006) aptaria tyrimą dėl regioninių nusikalstamos veikos skirtumų. Tyrimo duomenimis, JAV baltaodžiai vyrai didžiuosiuose pietų miestuose nėra labiau linkę į žmogžudystę nei jų kolegos didžiuosiuose šiauriniuose miestuose. Eksperimentu spėjo, kad šie skirtumai atsirado dėl pietinės garbės kultūros, ir sukūrė tyrimą, kad patikrintų šią hipotezę. Tyrimo metu šiaurės ir pietų vyrų kolegijų studentų buvo paprašyta užbaigti istoriją apie situaciją, kai vienas vyras pamatė kitą bandantį pabučiuoti savo sužadėtinę (Webber, 2006). Pusė vyrų buvo įsižeidę prieš pat jiems pasakojant istoriją. 75 proc. įžeistų pietiečių pasakojimą baigė tuo, kad vienas iš vyrų patyrė sužeidimus ar grasinimus, o tik dvidešimt procentų pietiečių nužudė tokį vyrą (Webber, 2006). Neseniai įžeidimas statistiškai reikšmingo skirtumo nepadarė, kaip šiauriečiai baigė istoriją (Webber, 2006). Vyrai labiau linkę elgtis agresyviai nei moterys. Taigi priežastis, kodėl pietų vyrai reaguoja stipriau, gali būti ta, kad emocinis agresijos komponentas po įžeidimo yra stipresnis pietų vyrams nei šiauriniams. Arba gali skirtis racionalūs veikėjo procesai, sukeliantys agresijos jausmus. Reaguodamas į kai kuriuos aspektus žmogus gali jaustis labai piktas ir agresyvus

Nors Yankah pripažįsta, kad dorybių teorija kelia svarbų etinį suvaržymą baudžiamajai teisei ir bausmėms, jis nerimauja, kad „dorybės jurisprudencijoms“ naudojimas galėtų paskatinti įstatymų apibrėžtą nusikalstamą veiklą ir skatinti griežtesnes sankcijas (Yankah, 2009). Kai kurios iš šių sankcijų apima balsavimo ir darbo daugelyje sričių panaikinimą bei nuolatinę ankstesnių pažeidėjų stebėseną. Kitos yra „neoficialios“ sankcijos: visuomenės požiūris į ankstesnius nusikaltėlius kaip atstumtuosius, kurie nebeverti pagarbos, o tai gali pasireikšti kaip siaučianti diskriminacija. Viena Yankah (2009) analizės problema yra ta, kad jis, atrodo, painioja stabilumą su pastovumu kalbėdamas apie charakterio bruožus. Šiuolaikinė dorybių teorija charakterio bruožus įsivaizduoja kaip nusiteikimą veikti, kurie nuolat keičiasi, priklauso nuo žmogaus pasirinkimo ir aplinkos. Tiesa, ir piktybiški, ir dorybingi

bruožai gali tapti tokie stabilūs, kad yra įprasti, todėl elgtis pagal šias nuostatas yra antraeilis aspektas. Daugelis smurtą patiriančių asmenų su pagalba gali išmokti suvaldyti pyktį ir agresiją.

Supaprastintas Yankah (2009) charakterio bruožų vaizdavimas atspindi paviršutinišką praktinių priežasčių ir aplinkos vaidmenį priimant sprendimus, ypač tiems, kurie daro nusikaltimus. Pažeidėjai, kurie tvirtina, kad kalėjimas, kuriame jie yra užtikrinti dėl savo „trijų kvadratų“ ir lovos, kurioje gali miegoti, leidžia jiems geriau pasirinkti nei rajonai, iš kurių jie kilę. Šioje aplinkoje jie gali pradėti laikytis paprastų moralės taisyklių, net jei jaučiasi labai nevienareikšmiškai jų laikydamiesi. Galų gale jie gali pradėti jaustis gerai laikydamiesi tam tikrų ir nesilaikydami bėdų ar net būdami naudingi. 2012 m. „New York Times“ straipsnis dokumentavo kalinių, sergančių demencija, skaičiaus augimą ir programą, leidusią kitiems kaliniams dirbti tokių kalinių globėjais. Dėl šios programos Shawnas Hendersonas, kuriam už 1985 m. dvigubą žmogžudystę buvo suteiktas 25 metų kalėjimo bausmė buvo paleistas. Hendersonas tvirtino, kad dirbdamas tokį darbą išmoko susitvarkyti už kalėjimo ribų. Gali būti, kad Hendersonas prisijungė prie programos tik dėl savanaudiško noro išeiti iš kalėjimo. Iš pradžių jis galėjo rūpintis savo pacientais tik iš pareigų. Bet gali būti, kad per programą jis iš tikrųjų sugebėjo išsiugdyti užuojautos bruožą. Straipsnyje cituojamas kitas globėjas: „<...> *Aš neturėjau jokių jausmų dėl kitų žmonių*“. Dėl programos jis sako: „<...> *Aš esu gynėjas*“. Moralinis kalinių vystymasis yra neįprastas, bet įmanomas.

Apibendrinus galime teigti, jog užuot įsivaizdavusi nusikaltėlius kaip nuolatinės nusikalstamos kastos narius, dorybių teorija gali atpažinti pažeidėjų potencialą ir patvirtinti pažeidėjams tobulėjimo galimybes. Taip yra todėl, kad teigiama, jog asmenys, įskaitant pažeidėjus, nuolat tobulėja moraliniais veiksniais. Tik rečiausiais atvejais žmogus turėtų būti vertinamas kaip nuolatinis piktybiškas visuomenės elementas; pažeidėjams reikalinga asmeninė ir aplinkos parama, kad paskatintų stiprinti dorybingus bruožus.

Remiantis klasikinių etinių teorijų pagrindu, galima prieiti išvados, jog jos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios, bet tuo pačiu ir atskiros. Jei utilitarizmo etika vadovaujasi daugumos naudai nuomone, tai deontologinė pirmiausia sprendžia vieno asmens problemas. Jei krikščionybė visiškai pasisako prieš bet kokią smurtą, bausmę, ar mirties bausmę, tai dorybių etika pasisako, jog doras žmogus, kuris yra ne tuo momentu doras, bet visą gyvenimą siekia ir eina tuo keliu, tai jam nekyla tokios mintys kaip kokia nors „blogybė“, kažkokio veiksmo padarymas kas nepriimtina dorybės ir teisės normoms.

IŠVADOS

1. Mirties bausmė yra galutinė, žiauri, nežmoniška ir žeminanti bausmė. Mirties bausmė yra antihumaniška ir prieštaraujanti ES valstybių konstitucijoms, teisiniams dokumentams VŽTD, EŽTP bei paktams TPPTP ir TESKTP. Visuotinis ir neatimamas Žmogaus teisių visuotinio principas yra tarptautinės žmogaus teisių teisės kertinis akmuo. Tai reiškia, kad mes visi vienodai turime teisę į savo žmogiškąsias teises. Amnestija prieštarauja mirties bausmei visais atvejais be išimties – neatsižvelgiant į tai, kas kaltinamas, nusikaltimo pobūdį ar aplinkybes, kaltę, nekaltumą ar įvykdymo būdą. „Amnesty International“ mano, kad mirties bausmė pažeidžia žmogaus teises, ypač teisę į gyvybę ir teisę gyventi be kankinimų, žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio bei baudimo. Abi teisės yra saugomos pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, kurią JT priėmė 1948 m. Mirties bausmė Lietuvoje buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai ir panaikinta už visus nusikaltimus 1998 m. gruodžio mėn. Lietuva yra Europos Sąjungos ir Europos Tarybos narė, kuri pasirašė ir ratifikavo Europos žmogaus teisių konvencijos 13 protokolą dėl visiško mirties bausmės panaikinimo. Nuo 1990 m. kovo iki 1998 m. gruodžio mėn. Lietuva įvykdė mirties bausmę septyniems vyrams. Paskutinė egzekucija šalyje įvyko 1995 m. liepą, kai buvo nubaustas Lietuvos mafijos bosas Borisas Dekanidzė.
2. Istoriniame kontekste mirties bausmė buvo svarbi visuomenei, kaip simbolis, perspėjimas ir atgrasymas arba teisingumo ir atlyginimo jausmas. Tačiau dabartinę, modernią visuomenę paveikė kitokios vertybės, pradėta laikytis etikos, kai moralinės ir etinės vertybės turėtų reikšti daugiau nei tuščio teisingumo jausmas visoje ES. Pirmieji nustatyti mirties bausmės įstatymai buvo sukurti dar XVIII amžiuje prieš Kristų. Babilono karaliaus Hammurabi kodekse (baudžiama už 25 nusikaltimus) ir kt. Mirties bausmės buvo vykdomos tokiomis priemonėmis kaip nukryžiuojimas, paskandinimas, sumušimas iki mirties, gyvo asmens deginimas ant laužo, apipilimas asmenį verdančiu vandeniu, pakorimas, nukirsdinimas, ketvirčiojimas tapo įprastu egzekucijos metodu. Egzekucijos buvo vykdomos už tokius kapitalinius nusikaltimus kaip žydų slėpimas, neprisipažinimas ir išdavystė, vagystė, medžių kirtimas (Anglijoje), svetimavimas, tos pačios lyties santykiavimą, apiplėšinėjimai (Randa, 1997). Anksteniais amžiais daugumoje valstybių valdant diktatoriams mirties bausmė buvo taikoma už labai įvairius ir šiai dienai atrodančius minimalius nusikaltimus (pvz. medžių kirtimas, žydų slėpimas, tos pačios lyties asmenų santykiavimas, vagystė ir kt.) Ankstesnių amžiaus diktatorių ir žmonių nuomone buvo manoma, kad tai teisingiausias būdas sulaukti bausmės atpildo kaip kitam sukėlusį vienokį ar kitokį skausmą. Modernėjanti visuomenė ir vis labiau žengianti

humaniškumo link Vakarų kultūros valstybės švelnino egzekucijų formas bei griežtino jų skyrimą tik už itin rimtus nusižengimus.

Iki XXI amžiaus mirties bausmė buvo įprasta praktika daugelyje ES šalių. Nors visos šalys ją naudojo skirtingai, visuomet kilo ginčų dėl mirties bausmės etiškumo. Po ES susitarimo, daugelis ES šalių nustojo vykdyti egzekucijas, bet kitos šalys sąmoningai pasirinko tęsti egzekucijas. Daugelyje ES šalių XIX-XX a. mirties bausmė tapo visiškai ar iš dalies uždrausta, arba bent jau nebuvo praktiškai atliekama už lengvą nusikaltimą, o tik už sunkų. Mirties bausmės klausimas šiandien yra vienas iš nusikalstamos politikos klausimų ir rodo nevienodą ES šalių požiūrį. Paprastai galima sakyti, jog didžioji dalis visuomenės pasisako prieš mirties bausmę, o likę yra už. Mirties bausmę galima vertinti skirtingais etikos klasifikavimo požiūriais: utilitarizmo, deontologinės, krikščioniškosios ir dorybių etikos. Jei krikščionybė anksčiau pateisino Senajame testamente mirties bausmę už 36 nusižengimus, tai šiai dienai popiežiaus Pranciškaus pakeistas katekizmo 2267 straipsnis teigia, kad mirties bausmė nesuderinama su bažnyčios gyvenimu, krikščionybės tikėjimu ir žmogaus prigimtineis teisėmis bei laisvėmis. Jei anksčiau utilitaristas pasisakytų kad priešinsis mirties bausmei, nes tai nusikaltėliui sukeltų didžiulį skausmą, tačiau ši skausmą pateisina, jei šią kančią nusveria teigiamos pasekmės, turinčia didesnę naudą visuomenei.

3. Mirties bausmės etinį pagrindimą galima traktuoti atsižvelgiant į etines ideologijas. Utilitarizmo etika vadovaujasi daugumai palankia nuomone. Ši teorija pabrėžia pabaigą, o ne priemonę, todėl tai yra teleologinė arba konsekvencialistinė etikos teorija. Utilitarizmas remiasi naudingumo principu: elkitės taip, kad būtų siekiama, jog daugumos nuomonė sutaptų. Nors gali atrodyti, jog utilitarizmas pasisakys prieš mirties bausmę, sukeliančią didžiulį moralinį skausmą, žvelgiant iš kitos perspektyvos, nužudyti žudiką būtų teigiama praktika valstybei, norinčiai sumažinti nusikalstamumą ir žmogžudystes. Moralės filosofijoje deontologinė etika ar deontologija yra norminė etinė teorija, kad veiksmo moralė turėtų būti grindžiama tuo, ar pats tas veiksmas yra teisingas, ar neteisingas, taisyklių serija, o ne paremta veiksmo pasekmėmis. Šioje teorijoje veiksmas yra svarbiau už pasekmes. Ši teorija aiškinasi kokie motyvai buvo žmogžudystės atveju. Krikščioniškuoju etikos požiūriu yra argumentų už ir prieš mirties bausmę. Dorybės etika stengiasi mirties bausmės atveju priimti konkretų sprendimą. Taip yra todėl, kad dorybės etika nagrinėja ne tik žmogaus veiksmus, bet ir žmogaus gyvenimą. Atsižvelgiant į žudiko gyvenimą, dorybės etikos specialistas mirties bausmę turi laikyti bausme už šio žmogaus nusikaltimą neteisinga ir amoralia.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. A New Kind of Criminal Justice, Parade, October 25, 2009, p. 6.
2. Agamben G. 2016. Homo sacer. Suvereni galia ir nuogas gyvenimas. Kitos knygos.
3. Andersen D. 2013. Death Penalty in Denmark and Europe after World War II.
4. Anzenbacher A. 1995. Etikos įvadas. Aidai. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-28] https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/katedros/filosofijos/Mickevicius/Arno_Anzenbacher_-_Etikos_ivadas_vadovelis_paskaitoms.pdf.
5. Areny A. 2014. The last executed in Andorra 1943. ExecutedToday.com. 18 October 2014.
6. Badinter R, Preface to Moving Towards Universal Abolition of the Death Penalty, DEATH PENALTY: BEYOND ABOLITION 5, at 7 (Council of Europe ed., 2004).
7. Belgian Constitution 2005. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-11] https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment_in_Belgium.
8. Bentham J. British philosopher and economist. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-30] <https://www.britannica.com/biography/Jeremy-Bentham>.
9. Bentham J. (2015-03-17). Stanford Encyclopedia of Philosophy. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-19] <https://plato.stanford.edu/entries/bentham/>.
10. Bernardinai. Mirtis religinių požiūriu. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-30] <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-08-03-katekizmas-mirties-bausme-nesuderinama-su-zmogaus-orumu/171178>.
11. Berns W. 1979. For capital punishment: Crime and the morality of the death penalty.
12. Berns N. 2009. Contesting the victim card: Closure Discourse and Emotion in Death Penalty Rhetoric. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-25] <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1533-8525.2009.01145.x>.
13. Blackmon S. M., Neville H. A., Thomas A. J. 2019. Ideology Matters: College Students Emotional Reactions to the Killing of Trayvon Martin, The Counseling Psychologist, 10.1177/0011000019893089, 47, 6, (909-937).
14. Bohm R. M., Lee G. 2018. Routledge handbook on capital punishment. Typeset in Bembo by Apex CoVantage, LLC.
15. Bonnie R. J. 1990. Dilemmas in administering the death penalty. Law Hum Behav 14(1), p. 67–90. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-01] <https://doi.org/10.1007/BF01055790>.
16. Bragadottir, Ragnheidur. Dauðarefsingar á Íslandi [Death penalties in Iceland] (in Icelandic). Akureyri, Iceland: Akureyri Art Museum. Archived from the original on 11 November 2009.

17. Brooks T. 2012. Punishment. (1st pub.) London: Routledge.
18. Brooks T. On Unified Theory of Punishment. Retrieved 2014-09-03.
19. Černevičiūtė S. (2014-04-08). Dujų kamera prieškario Lietuvoje 1937-1940 metais.
20. Christov-Moore L., Simpson E. A., Coudé G., Grigaityte K., Lacoboni M., Ferrari P. F. 2014. Empathy: Gender effects in brain and behavior. Neuroscience and Biobehavioral Reviews. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-01] <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.09.001>, p. 604–627.
21. Cody E. 2009. After 43 Years, France to Rejoin NATO as Full Member. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-03] https://www.washingtonpost.com/gdprconsent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fwpdyn%2fcontent%2farticle%2f2009%2f03%2f11%2fAR2009031100547.html.
22. Constitution of republika srpska 2019. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-31] <https://web.archive.org/web/20160307101347/http://www.vijecenarodars.net/materijali/constitution.pdf>.
23. Čyvas T. (2008-05-24). Mirties bausmė nepiktnaudžiavusi diktatūra.
24. Death penalty. 2020. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-15] <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/>.
25. Death penalty: Ratification of international treaties. 2013. Amnesty International. Retrieved 2013-02-10.
26. Death sentences and executions report. Amnesty International. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-30] <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/3487/2016/en/>.
27. Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės (in Lithuanian). Defending Order and Freedom: Constitutional Court of Lithuania. 1998-12-09.
28. Dobryninas A., Katuoka S. 1999. Mirties bausmė Lietuvoje. Lietuvos žmogaus teisių centras.
29. Drakšas R. 2002. Mirties bausmės raida Lietuvoje, p. 6–7.
30. Drakšas R. 2002. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius. Eugrimas.
31. Duggan B. 2010. Limerick mayor wants death penalty restored. Sunday Independent.
32. Dulles A. 2001. Catholicism and Capital Punishment. First Things: A Monthly Journal of Religion and Public Life. 121. catholiceducation.org. p. 30–35.
33. EEAS – European External Action Service – European Commissio. EEAS – European External Action Service. 2020.

34. Engelhart K. 2014. Margaret Thatcher Wanted to Reinstate Death Penalty for Northern Irish Terrorists, Show Newly Released Files. Vice News.
35. EU Guidelines on the Death Penalty: revised and updated version, EUR. EXTERNAL ACTION SERV. 2013. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-12-01] http://eeas.europa.eu/human_rights/guidelines/death-penalty/docs/10015_08_en.pdf.
36. European Convention on Human Rights Sixth Protocol to the Convention. 1983. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-12-01] https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/Convention_ENG.pdf.
37. European Parliament Resolution on the Death Penalty in the Philippines. 2004 O.J. (C 091 E) 691.
38. European Parliament Resolution on the Reintroduction of the Death Penalty in the State of New York, 1995 O.J. (C 089) 154.
39. Executions worldwide in June 2019. Capital Punishment UK. 2 July 2019.
40. Foucault M. 1998. Disciplinuoti ir bausti/Kalėjimo gimimas. Baltos lankos. Lietuva.
41. Fuller Jr, William C. 2014. Civil-Military Conflict in Imperial Russia, 1881-1914. Princeton University Press. pp. 120–121. ISBN 9781400857722.
42. Geerling W., Magee G., Mishra V., Smyth R. 2017. Hitler's Judges: Ideological Commitment and the Death Penalty in Nazi Germany. The Economic Journal. 128 (614): 2414–2449. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-12] <https://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/econj.12497>. ISSN 1468-0297.
43. Gelazis, Nida. 2002. The Lithuanian Constitutional Court in its First Decade. In Sadurski, Wojciech (ed.). Constitutional Justice, East and West: Democratic Legitimacy and Constitutional Courts in Post-Communist Europe in a Comparative Perspective. Kluwer Law International. p. 400. ISBN 9789041118837.
44. Godcharles B. D., Rad J. D. J., Heide K. M., Cochran J. K., Solomon E. P. 2019. Can empathy close the racial divide and gender gap in death penalty support? Behavioral Sciences & the Law. doi:10.1002/bsl.2391.
45. Grolier Multimedia Encyclopedia. Archived from the original on 2017-10-19. Retrieved 2010-08-04.
46. Hagan E. 2010. Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior.

47. Hakkarainen T. (16 December 2015). Suggested death penalty in a plenary session (in Finnish). Iltalehti. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-30] <https://www.iltalehti.fi/uutiset/a/2015121620842750>.
48. Harari Y. N. 2018. Homo deus/Glausta rytojaus istoria. Kitos knygos.lt. Lietuva.
49. Hart, Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law (2nd ed. 2008, Oxford: Oxford University Press) at p. 236.
50. Hnidka R. 2016. European perspective and legal framework of death penalty. Izzivi prihodnosti / Challenges of the Future, Članek / Article November 2016, letnik / volume 1, številka / number 4, str. / p. 159–171.
51. Hood, Hoyle, supra note 27, at 47. Twenty First Amendment of the Constitutional Act 2001, Article 15.5.2, explicitly prohibits the death penalty. See Twenty-First Amendment of the Constitution Act, 2001, available at Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-30] <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2001/ca/21/enacted/en/pdf>.
52. Horváth T. 1992. A halálbüntetés abolíciója Magyarországon [The abolishment of the capital punishment in Hungary] (PDF). Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica: 231.
53. Hugo Bedau A. (February 19, 2010). Punishment, Crime and the State. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved 2010-08-04.
54. Johnson D. 2008. Racial prejudice, perceived injustice, and the Black-White gap in punitive attitudes. Journal of Criminal Justice, 36(2), p. 198–206. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-15] <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2008.02.009>.
55. Kaminskytė R. 2013. Mirties baudsmė: baudžiamieji – teisiniai ir kriminologiniai aspektai. Magistro darbas. Vilnius. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-10] https://www.lvb.lt/prim-explore/fulldisplay?docid=ELABAETD2116651&context=L&vid=ELABA&lang=lt_LT&search_scope=eLABa&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,mirties%20bausme&offset=0.
56. Katuoka S. 1997. The Role of the Lithuanian Centre for Human Rights in Human Rights Protection. Serious Crime and the Requirement of Respect for Human Rights in European Democracies: Proceedings. 918. Council of Europe. p. 137. ISBN 9789287132895.
57. Katuoka S. 2000. Mirties baudsmė ir tarptautinė teisė. Lietuvos teisės akademija. Vilnius.
58. Kendall D. 2009. Sociology in Our Times: The Essentials (7th revised ed.). Cengage Learning. ISBN 978-0-495-59862-6.
59. Knispelis E. (2011-08-02). Įvykiai, sukrėtę Lietuvą. Mirtininkai.

60. Kramer M. H. 2011. The Ethics of Capital Punishment A Philosophical Investigation of Evil and Its Consequences. Published in the United States by Oxford University Press Inc., New York.
61. Kuchta J., Schelle K. 1982. Trest smrti včera a dnes. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
62. Kuklianskis S. 2005. Psichologinė baismės samprata. Socialinis darbas. Nr. 4 (2), 50-58psl. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-16]
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13093/2119-4500-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
63. Kuodys M. 2009. Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m. (in Lithuanian). Vytautas Magnus University. p. 31.
64. Kuodys M. 2011. Lietuvos visuomenės reakcija į karo padėties atšaukimą šalyje 1938 m. lapkričio 1 d. Istorija. Mokslo darbai (in Lithuanian). 83: 45. ISSN 1392-0456.
65. Leigh P. (2010-03-30). Europe's first ever execution-free year undone by Belarus, EU Observer.
66. Lilly R., Cullen F. T., Ball R. A. 2014. *Criminological Theory: Context and Consequences*
67. Liška, Otakar; a kolektiv. 2006. Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989 (in Czech). Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. p. 261–262. ISBN 80-86621-09-X.
68. Lynch, James P., Danner Mona J.E. 1993. Offense Seriousness Scaling: An Alternative to Scenario Methods. Journal of Quantitative Criminology. 9 (3): 309–22. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-21] doi.10.1007/BF01064464.
69. Maia & Tsira, K. & C. 2012. The abolition of the death penalty and its alternative sanction in South Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia.
70. McAnany, Patrick D. (August 2010). Justification for punishment (Punishment). Online. Grolier Multimedia Encyclopedia.
71. Merimee P. Laiškai iš Ispanijos. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-30]
<https://www.zurnalasmetai.lt/?p=1318>.
72. Mill J. S. 2001. Utilitarianism. Printed in the United States of America.
73. Miller M. 2009. 21st Century Criminology: A Reference Handbook.
74. Mirties baismės panaikinimas ES valstybėse. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-11]
<https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/world/20190212STO25910/mirties-bausme-europoje-ir-pasaulyje-faktai-ir-skaiciai>.

75. Mungan M. 2019. Salience and the severity versus the certainty of punishment. *International Review of Law and Economics*. 57: p. 95–100. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-22] doi.[10.1016/j.irl.2019.01.002](https://doi.org/10.1016/j.irl.2019.01.002).
76. Nagel T. Ką visa tai reiškia/Labai trumpas įvadas į filosofiją. Baltos lankos.
77. Navrátilová J. 2010. *Vyjímečný trest*. (1st pub.) Praha: Leges.
78. Notification of Ratification. Council of Europe. 3 February 2012.
79. PACE Rapporteurs condemn death sentence handed down in Belarus, Press release of 3 May 2013, Council of Europe.
80. Protocol no. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances. (2002). Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-12-01] https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/Convention_ENG.pdf.
81. Randa L. 1997. *Society's Final Solution: A History and Discussion of the Death Penalty*, L. Randa, editor, University Press of America.
82. Reichert E. 2011. *Social Work and Human Rights: A Foundation for Policy and Practice*. Columbia University Press. p. 89. ISBN 978-0-231-52070-6.
83. Rozmann N., Levy I. 2019. Attribution of Blame Toward Offenders: Victim and Offender Ethnicity, and Observer Ethnic and Religious Background, *Journal of Interpersonal Violence*, 10.1177/0886260519885914, (088626051988591).
84. Savickij A. 2012. Katalikų bažnyčios mokymo ir šiuolaikinės bioetikos požiūris į gyvybę. Magistro darbas. Vilnius. p. 13-14. Prieigą per internetą: [žiūrėta 2020-09-10] https://www.vdu.lt/cris/retrieve/9f904816-6bd7-484a-bcec-b7b7be07ec33/aleksandr_savickij_md.pdf.
85. Second Optional Protocol to ICCPR; Protocol No. 6 and Protocol No. 13 to ECHR – text of the treaties, dates of signature and ratification.
86. Šišková N. 2008. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Praha: Linde.
87. Skučaitė V. (2005-12-17). Įsipainiojęs į sovietų žvalgybos tinklus. Kauno diena (in Lithuanian). Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-13] [Q&A: The Lisbon Treaty](#) BBC News.
88. Šlaža M. 1995. *Žvėrys žmogaus pavidalu*. Vilnius.
89. Sol'áníková, S. 2011. Trestná politika po vstupe do Shengenu. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-16]

- [https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova Svetlana 5548.pdf](https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova_Svetlana_5548.pdf)
f.
90. Stančienė D. M. 2001. Tomo akviniečio etika. Mokomasis – metodinis leidinys. Vilnius.
91. Stanley P. R. 1966. Ethics and Education. British Journal of Educational Studies. 20 (3): 267–68. JSTOR 3120772.
92. Stohr M., Walsh A., Hemmens C. 2008. Corrections: A Text/Reader. Sage. p. 2. ISBN 978-1-4129-3773-3.
93. The Constitution of the Republic of Croatia. Constitution Society. Retrieved 10 February 2013.
94. The Death Penalty Archive, in Delegation of the European Union to the United States, EUINTHEUS.ORG, /death-penalty/ (last visited Oct. 7, 2013) (stating “The European Union is opposed to the death penalty in all cases and has consistently espoused its universal abolition”).
Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-15] <http://www.euintheus.org/what-wedo/policy-areas/democracy-and-human-rights/torture-and-capital-punishment>,
95. The end of capital punishment in Europe. 2017. Prieiga per internetą: [2020-11-02] <https://web.archive.org/web/20050324105012/http://www.geocities.com/richard.clark32%40btinternet.com/europe.html>.
96. Theory, Sources, and Limitations of Criminal Law. Retrieved 2011-09-26.
97. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, Dec. 13, 2007, 2007 O.J. (C 306) 1 [hereinafter Treaty of Lisbon].
98. Turkey's parliament to consider reintroducing death penalty. The New Arab. 29 October 2016.
Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-11-11] <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2016/10/29/turkeys-parliament-to-consider-reintroducing-death-penalty>.
99. Vaiseta T. (2015-02-24). Istorikė: Černevičiūtė S. Tarpukariu dar nebuvo pasirengę naikinti mirties bausmę (in Lithuanian).
100. Wikipedia. Mirties bausmė. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-30] https://lt.wikipedia.org/wiki/Mirties_bausm%C4%97.
101. Wikipedia. Mirtis. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-09-30] <https://lt.wikipedia.org/wiki/Mirtis>.
102. Waters R. Bažnyčios mokymas apie mirties bausmę. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-14] <https://fsspx.lt/straipsniai/apologetika/baznycios-mokymas-apie-mirties-bausme>.

103. World Coalition Against the Death Penalty: uniting all those committed to the universal abolition of capital punishment. World Coalition Against the Death Penalty. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2020-10-24] <http://www.worldcoalition.org/?itemid=328>.
104. Yorke J. 2009. The Right to Life and Abolition of the Death Penalty in the Council of Europe, L. REV. 205.
105. Yorke J., Inhuman and Degrading Punishment and Abolition of the Death Penalty in the Council of Europe, PUB. L. 77 (2010).
106. Žemaitis V. 2005. Etikos žodynas. Rosma.

PRIEDAI

1 Priedas

MIRTIES BAUSMĖS PANAIKINIMAS ES VALSTYBĖSE

Prieiga per internetą:

https://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20200723PHT83947/20200723PHT83947_original.jpg.

